

PAPER DETAILS

TITLE: Ölçeksiz Tarih: Mikro-Mekansal Perspektif

AUTHORS:

PAGES: 244-277

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2707110>

Çeviri

Ölçeksiz Tarih: Mikro-Mekansal Perspektif*

Christian Giuseppe de Vito**

Çeviri: İlker Külbilge***

orcid/0000-0002-3891-7477

I. “Mikro”, “Mekansal” ve Ölçek Problemi

Son yıllardaki konferans ve yayınlarda kullanılan “ölçek” kavramı, mikro/makro ve yerel/küresel gibi ayrımlarla başa çıkmak için kullanılan standart analitik araç haline geldi. Bunun örneklerinden biri, bir yandan Richard Drayton ile David Motadel diğer yandan ise David A. Bell ile Jeremy Adelman arasında son günlerde yapılan “global tarihin geleceği”ne ilişkin tartışmada bulunabilir. Mühim fikir ayrılıklarına ve karşılıklı suçlamalara rağmen, çok ölçekli ve ölçek-ötesi tarihler yazma ihtiyacının etrafında yine de dikkat çekici ve müşterek bir zemin oluşuyor. Yukarıda adı geçen akademisyenlerin görüşüne göre, *jeux d’échelles*’e****

* Christian Giuseppe de Vito, “History Without Scale: The Micro-Spatial Perspective”, *Past and Present*, vol. 242, Issue Supplement 14, November 2019, ss. 348-372.

** Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn, Bonn Centre for Dependency and Slavery Studies. Bu makalenin taslak nüshaları hakkındaki aydınlatıcı yorumları için Marco Caligari, Andrea Caracausi, Alida Clemente, Lorenzo D’Angelo, Laura Di Fiore, Henrique Espada Lima, Dagmar Freist, Anne Gerritsen, John-Paul Ghobrial, Patrizia Guarnieri, Sallie A. Marston, Ozan Ozavcı, Annika Raapke, Franco Ramella ve Juliane Schiel’e teşekkür ediyorum. Makalenin başlığı, coğrafyacıların “ölçek” tartışmasına yaptıkları önemli bir katkıyı kasten tekrarlıyor: Sallie A. Marston, Jean-Paul Jones III, Keith Woodward, “Human Geography Without Scale”, *Transactions of the Institute of British Geographers*, xxx, (2005), ss. 416-432. Bu makale “Avrupa Birliğinin Ufku 2020” programı (ve 638578 numaralı hibe sözleşmesi) kapsamında olmak üzere, Avrupa Araştırma Konseyi’nden temin edilen finansman desteği ile açık erişime dahil edilmiştir.

*** Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Öğretim Görevlisi Dr.. Makalenin tercümesine yardım eden Üstadım Dr. Mustafa Özbaşı’a ve Türkan Dadıoğlu’na, tercümeyi baştan sonra kontrol edip hatalarımı düzeltme inceliğini ve sabrını gösteren Arş. Gör. Özge Aslanmirza hanımefendiye ve tercümeyi okuyup Türkçesini tashih eden Dr. Öğr. Üyesi Gürol Pehlivan’a hassaten teşekkür ederim.

**** Merdivenler Oyunu (bu oyun İngilizcede, içeriğine çok daha uygun bir adlandırma olan *Snakes and Ladders* ismiyle bilinir). Bu, bir’den yüze kadar numaralanmış 10x10 kareli bir karton, bir zar ve bir piyon ile oynanan bir oyundur. Kartonun üzerinde, her biri birkaç kareyi içine alacak şekilde resmedilmiş yılan ve

dayanan bir yaklaşım, global tarihin büyük ölçek, bağlantılar ve yapılar üzerindeki odağını, küçük alanlara ve aktörlere uygun olan mikro tarihsel hassasiyet ile bütünleştirmenin somut imkanını sunuyor.¹

Mezkur temayülden ayrılan bu makale, mikro tarih ile global tarihi birleştirmenin bir yolu olarak, “mikro-mekansal” perspektif olarak adlandırdığım şeyi öneriyor. Bu yaklaşım, tarihi analiz etmek için ölçek kavramını kullanmak yerine, onu sosyal bir yapı ve tarihsel araştırmanın bir nesnesi olarak kabul eder. Gerçekten de bu makalede, ölçeğe dayalı bir yaklaşımın, mikro tarih ile global tarih arasındaki ittifakın üstesinden gelmeyi amaçlaması gereken bölünmeleri kesinlikle özelleştirdiğini ve tarihsel süreçlerin oluşumunu düşünmeye yönelik daha verimli tefekkür yollarını engellediğini ileri sürüyorum. Mikro-mekansal perspektif, tarihsel süreçleri, belli bir zamanda ve münferit şekilde vuku bulan fakat birbirleriyle irtibatlarını koruyan çok yönlü sosyal pratiklerin sonucu olarak kavramsallaştırır. Bundan dolayı bu makale global tarihçiler tarafından başvuru olan “mikro” ve “makro” ya da yerel/küresel ve faillik/yapı gibi mutad ikili terimlere alternatifler önerirken, aynı zamanda uzun dönemli analizler ile kısa dönemli analizler arasındaki karşıtlığın üstesinden de gelmeye çalışıyor. Bu teorik ve metodik kavrayışların kesiştiği noktada ise, mikro-mekansal tarihin hem “kullanışlı geçmişler” inşa etme hem tarihçilerin sosyal rolleri hakkında eleştirel düşünceler üretme imkanına kavuştuğunu savunuyorum.

Mikro-mekansal perspektifi sunmayı hedefleyen bu makale, *Past and Present*'in bu sayısına katkıda bulunan diğer akademisyenlere yapılmış kısa atıflar içeriyor. Mikro-mekansal tarihin, bu makaleye takaddüm eden makaleleri sentezlediğini öne sürmek gibi bir niyetim yok. Aslında bu makale temel konular hakkında, diğer yazarlar tarafından bu mesele ile ilgili ortaya konan argümanlara mukabil olmak üzere karşıt bir fikir öneriyor ve bunu temkinli bir şekilde yapıyor. Daha genel olarak konuşursak, aslında diğer akademisyenlerin çalışmaları üzerinde düşünmek, yaklaşımımın mikro tarih, global tarih ve bunların bileşimleri ile uyumlu olan diğer perspektiflerle paylaştığı benzerlikleri ve farklılıkları vurgulamak için benim burada kullandığım yöntemlerden birini teşkil ediyor.

Söze “mikro-mekansal tarih” ile tam olarak ne demek istediğimi söyleyerek ve onun mikro tarih ile global tarih içindeki belirli akımların kesişme noktasındaki soykütüğünü ortaya koyarak başlamama izin verin. Mikro-mekansal tarih, mikro tarihin epistemolojik perspektifi ile global tarihin mekana duyarlı olan metodolojisini bir araya getiriyor. Burada mikro tarihi, akademisyenlerin, araştırmalarındaki “kategorileri”, “mekan birimlerini” ve “dönemselleştirmeleri” elde ettikleri analitik yaklaşım olarak tanımlıyorum. Akademisyenler bu unsurları

merdiven resimleri bulunur. Oyundaki her oyuncu, attığı zarın geldiği sayı kadar, karton üzerindeki birinci kareden bir sonraki kareye doğru hareket eder. Atılan zarın sayısı, oyuncuyu yılanlardan birinin bulunduğu bir kareye getirirse, oyuncu, yılanın kuyruğunun bulunduğu kareye kadar geri gider. Atılan zarın sayısı, oyuncuyu merdiven resimlerinden birinin bulunduğu bir kareye getirirse, oyuncu bu kez, merdivenin uzandığı kareye kadar ilerler. Oyun, oyuncuların biri 100. kareye ulaşınca kadar bu şekilde, yani bazen birkaç kare geriye düşerek ve bazen de birkaç kare ilerleyerek devam eder (çev. notu).

¹ Richard Drayton, David Motadel, “Discussion: The Futures of Global History”, *Journal of Global History*, xiii, (2018), ss. 1-20.

ise “kaynakların ortaya koyduğu sosyal pratikler”, “araştırmacının hipotez ve metodolojileri” ve “mevcut akademik birikimden temin edilen malumat” şeklinde tanımladığım üç düzey arasındaki sabit ve belirgin etkileşimden hareketle teşkil ederler. Bu yaklaşım, örneğin arşiv bilgisini değişmeyen sınıflandırmaların içine yerleştirerek veya analiz birimi olarak daha araştırmanın başında bir ülke veya bölgeyi seçerek “kategorileri”, “mekan birimlerini” ve “dönemselleştirmeleri” önceden saptayan makro-analitik tarihin karşısı olarak duruyor. Dolayısıyla global tarihi hem Avrupamerkezciliği ve metodolojik milliyetçiliği sorgulayan hem mekana duyarlı bir tarih yazım metodunu vurgulayan bir düşünce yapısı olarak tanımlıyorum.

Mikro tarih ve global tarih farklı yolları takip ederler. Mikro tarih analitik düzeyde hareket ederken, mekan ve zamandaki süreksizlikler ile tarihsel aktörlerin merkeziliğini, pratiklerini ve stratejilerini ön plana alan bir tarih vizyonu önerir. Global tarih ise öncelikle, siyasi ve kültürel sınırları aşan bağlantılara odaklanmakla nitelendirilen metodolojik bir yaklaşımdır. Mikro tarih ile global tarihin etkinlik sahalarının birbirlerine uzaklığını kabul eden mikro-mekansal tarih, (mesela mikro/makro gibi) bir analiz türünün, aynı analizin (mesela yerel/küresel gibi) mekansal kapsamıyla herhangi bir şekilde birleşimini reddeder. Bu girişim, mikro tarih ile global tarihi bir araya getirmek için “mikro ile yerelin” ve “makro ile küreselin” arasında bulunduğu varsayılan işbirliğine müstenit halihazırdaki çabalardan farklıdır ve bunlara, bu makalenin başında isimleri zikredilen akademisyenlerin çabaları ile Sebastian Conrad tarafından teklif edilen perspektif de dahildir.²

Açıkça fark edildiği üzere “mikro tarih tek bir şey değildi” ve son yıllarda global tarihçiler arasında da aynı şeyin, yani global tarihin de tek bir şey olmadığı tespitinin, kendi çalışma alanları için geçerli olduğuna dair giderek artan bir farkındalık ortaya çıktı.³ Gerçekten de bu iki alt-disiplinin her birinde birden fazla akım bulunmakla kalmaz, aynı zamanda, iddia etmek isterim ki, *Past and Present*’in bu sayısında yer alan Giovanni Levi ile Jan de Vries arasındaki söyleşinin de sarıh bir şekilde gösterdiği üzere, mezkur akımlar genellikle birbirlerine mütenakızdırlar ve bazı durumlarda da birbirlerini dışlarlar. Dolayısıyla mikro-mekansal bir perspektif, aslında global tarih ile mikro tarihin içinde mezcedilebilecek belirli akımların seçilip bir araya getirilmesiyle ortaya çıkar.

² Sebastian Conrad, *What is Global History?*, Princeton, Oxford, 2016, özellikle ss. 129-132 [*Küresel Tarih Nedir?*, çev. Deniz Saldıran, Küre Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2021].

³ Şuradaki alıntı: John Walton, James F. Brooks, Christopher R. N. DeCorse, “Introduction”, James F. Brooks, Christopher R. N. DeCorse, John Walton (eds.), *Small Worlds: Method, Meaning and Narrative in Microhistory*, Santa Fe, 2008, s.12. Global tarihin eleştirel analizi için bkz., Lynn Hunt, *Writing History in the Global Era*, New York, London, 2014, özellikle ss. 59-68 [*Küresel Çağda Tarih Yazmak*, çev. Erdem Kayserilioğlu, Küre Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2021]; Angelika Epple, “Globale Mikrogeschichte: Auf dem Weg zu einer Geschichte der Relationen”, Ewald Hiebl, Ernst Langthaler (eds.), *Im Kleinen das Große suchen: Mikrogeschichte in Theorie und Praxis*, Innsbruck, 2012, ss. 37-47; Sebastian Conrad, *What is Global History?*; Sven Beckert, Dominique Sachsenmaier (eds.), *Global History, Globally: Research and Practice Around the World*, London, 2018. Ayrıca, derginin bu sayısının John-Paul Ghobrial tarafından kaleme alınan giriş yazısına da bkz., “Seeing the World like a Microhistorian”, ss. 1-22; ve Jeroen Duindam’ın bu sayıya yaptığı katkıya, “A Plea for Global Comparison: Redefining Dynasty”, ss. 318-347.

Global tarihçiler “global” terimi hakkında çelişkili anlayışlara sahiptirler.⁴ Mesela global tarihe yönelik makro-analitik bir yaklaşım, hem standartlaştırılmış sınıflandırmalara dayalı çalışmaların hem “dünyayı ihata etmek” amacıyla, yüzyıllara yayılmış ve önceden tanımlanmış faktörlerin veya sabit (ve genellikle de anakronik) mekan birimlerinin mukayesesi üzerine kurulan araştırmaların arka planında açık bir şekilde yer alır.⁵ Çok belirgin olmayan makro-analitik perspektifler, global olana, geniş mekan birimlerini ve *medeniyetleri* mukayese ederek ulaşmaya çalışan tarihsel çalışmaların ayırt edici özelliğini oluştururlar.⁶ Ancak mezkur perspektiflerin geniş bölgelere münhasır ve önceden tanımlanmış olan odaklanmaları, tarihsel failliklere dayalı çalışmaları kösteklemek; mekan, sınıf, toplumsal cinsiyet ve etnisite çevresindeki farklılaşmaları önemsiz gibi göstermek ve birincil kaynaklara dayalı derinlemesine çalışmalardan uzaklaşmak da dahil olmak üzere, metodoloji ve yorum düzeylerinde esasa müteallik tahriflere yol açarlar.

Burada savunduğum mikro-mekansal perspektif ile örtüşen akımlar daha ziyade, global tarihin muhtelif akımlarıdır; bunlar global olana, kültürel sınırların ötesine uzanan mekan ve bağlantılara vurgu yaparak bakarlar. Bu “mekansal tarih” anlayışı “sınır çalışmaları”, “yeni imparatorluk çalışmaları” ve “temas bölgelerindeki” melezleşme ve şiddet benzeri konularla ilgilenen “bağlantılı tarihler” gibi farklı yaklaşımları içerir.⁷ Bu yaklaşımlar birlikte ele alındıklarında,

⁴ Global Tarih’te cari olan perspektifler hakkında daha detaylı eleştirel analizler için bkz., Christian Giuseppe De Vito, Anne Gerritsen, “Micro-Spatial Histories of Labour: Towards a New Global History”, Christian Giuseppe De Vito, Anne Gerritsen (eds.), *Micro-Spatial Histories of Global Labour*, London, 2018, ss. 1-28.

⁵ Elise van Nederveen Meerkerk, “Covering the World: Textile Workers and Globalization, 1650-2000: Experiences and Results of a Collective Research Project”, Marcel van der Linden, Eva Himmelstoss (eds.), *Labour History Beyond Borders: Concepts and Explorations*, Linz, 2009, ss. 1-9; Patrick Manning, *Big Data in History: A World-Historical Archive*, London, 2013. Ayrıca bkz., *the Global Collaboratory on the History of Labour Relations 1500-2000*, (<https://collab.iisg.nl/web/labourrelations/about>) (erişim tarihi 29 Haziran 2019).

⁶ Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, New York, London, 1974 [*Modern Dünya Sistemi*, 4 cilt, çev. Latif Boyacı, Yarıncılık, Birinci Baskı, İstanbul 2010]; André Gunder Frank, *ReOrient: Global Economy in the Asian Age*, Berkeley, Los Angeles, London, 1998 [*Yeniden Doğu, Asya Çağında Küresel Ekonomi*, çev. Kamil Kurtul, İmge Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, 2010]; Jürgen Osterhammel, *The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century*, Princeton, 2014 [*Dönüşen Dünya, Küresel 19. Yüzyıl Tarihi*, çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2022].

⁷ Mekansal tarih hakkında bkz., Felix Driver, Raphael Samuel, “Spatial History: Re-thinking the Idea of Place”, *History Workshop Journal*, xxxix (1995), ss. v-vii; Richard White, “What is Spatial History?”, *Stanford University Spatial History Lab working paper*, 1 February 2010, ss. 1-6. Sınır çalışmaları hakkında bkz., Hastings Donnan, Thomas M. Wilson, *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*, Oxford, New York, 1999 [*Sınırlar, Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, çev. Zeki Yaş, Ütopya Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara 2022]; Raymond B. Craib, *Cartographic Mexico: A History of State Fixations and Fugitive Landscapes*, Durham, London, 2004; Paul Readman, Cynthia Radding, Chad Bryant (eds.), *Borderlands in World History, 1700-1914*, Houndmills, New York, 2014. İmparatorluk ile ilgili yeni çalışmalar için bkz., Alan Lester, “Imperial Circuits and Networks: Geographies of the British Empire”, *History Compass*, iv, 1 (2006), ss. 124-141; Stephen Howe (ed.), *The New Imperial Histories Reader*, London, 2009. Avrupa’nın genişlemesine ilişkin “bağlantılı tarihler” için bkz., Serge Gruzinski, *Les quatre parties du monde: Histoire d’une mondialisation*, Paris, 2004; Sanjay Subrahmanyam, *From the Tagus to the Ganges*, Oxford, 2005; Romain Bertrand, *L’histoire à parts égales: Récits d’une rencontre Orient- Occident (XVI^e-XVII^e siècle)*, Paris, 2011; Christian J. Koot,

Angelika Epple tarafından bir “ilişkiler tarihi” olarak adlandırılan ve analizine “somut bir yer ve somut bir aktör” (ve somut bir nesne) ile başlayıp tarihin inşasında mekansal boyutun rolüne dikkat çeken global tarih görüşü ile örtüşmektedirler.⁸ *Past and Present*’in bu sayısı, bu prensibe göre çerçevelenmiş ampirik çalışmaların mükemmel örneklerini içeriyor (diğer akademisyenlerin yanısıra, Maxine Berg, Sarah Easterby-Smith ve Giorgio Riello’nun katkılarına dikkat çekmek isterim).

Mikro tarihin içinde de birden fazla ve birbiriyle çelişen yorumlar mevcuttur ve bunların hepsi, mekansal tarih ile karşılaşma fikrine açık değillerdir.⁹ Mikro tarihin bazı tipleri “mikro” ile “yerel” arasındaki münhasır ilişkiye müsnettir.¹⁰ Burada “ölçek küçültme” ifadesi, özel alanların “evrensel” süreçlerin gözlemlenebildiği “parçalar” oldukları fikrini ifade etmek için kullanılır; tıpkı sosyal bilimlerin, vaka çalışmalarını önceden tanımlanmış teorilerin sadece numuneleri olarak ele alması gibi.¹¹ Bu perspektifin radikalleştirilmiş bir şekli, Magnusson’un mikro tarihin postmodern yorumuna ilişkin önerisinde gözlenebilir, fakat bu perspektif, değişimlere ve bağlantılara ilişkin herhangi bir tarihsel anlatının kesinlikle mümkün olduğunu reddettiği nispette her bir mekanın

Empire at the Periphery: British Colonists, Anglo- Dutch Trade and the Development of the British Atlantic, 1621-1713, New York, London, 2011; Rainer F. Buschmann, *Iberian Visions of the Pacific Ocean, 1507-1899*, New York, 2014.

⁸ Epple, “Globale Mikroggeschichte”, s. 42.

⁹ Bu noktaya şurada değindim, “Verso una microstoria translocale (*micro-spatial history*)”, *Quaderni Storici*, cl, 3 (2015), ss. 815-833. İtalyan mikro tarihi içindeki farklı akımlar hakkında bkz., Henrique Espada Lima, *A micro-história italiana. Escalas, indícios e singularidades*, Rio de Janeiro, 2006.

¹⁰ István M. Szijartó, “Puzzle, Fractal, Mosaic: Thoughts on Microhistory” (2008), http://www.academia.edu/389075/Puzzle_fractal_mosaic.Thoughts_on_microhistory (erişim tarihi 30 Haziran 2019); Sigurdur Gylfi Magnússon, István M. Szijartó, *What is Microhistory? Theory and Practice*, Abington, 2013, ikinci bölüm; Bu yaklaşım ile kısmen örtüşen bir görüş için, bkz. Bernhard Struck, Kate Ferris, Jacques Revel, “Introduction: Space and Scale in Transnational History”, *International History Review*, xxxiii, 4 (2011), ss. 573-584; Anne Gerritsen, “Scales of a Local: The Place of Locality in a Globalizing World”, Douglas Northrop (ed.), *A Companion to World History*, 2012; Sebouh David Aslanian, Joyce E. Chaplin, Ann McGrath, Kristin Mann, “AHR Conversation: How Size Matters. The Question of Scale in History”, *American Historical Review*, cxviii, 3 (2013), ss. 1431-1472. Ölçek problemi bağlamında mikro tarihçilerin tartışması için bkz., Jacques Revel (ed.), *Giochi di scala: La microstoria alla prova dell’esperienza*, Roma, 2006. Çoğunlukla bu varsayma dayanan imparatorluk çalışmaları için bkz., James Brooks, Christopher R. DeCorse, John Walton (eds.), *Small Worlds; Method, Meaning, and Narrative Craft in Microhistory*, Santa Fe, 2008; Ewald Hiebl, Ernst Langthaler (eds.), *Im Kleinen das Große suchen, Mikroggeschichte in Theorie und Praxis*, Innsbruck, Wien, Bozen, 2012.

¹¹ John-Paul Ghobrial’ın derginin bu sayısındaki giriş yazısına bakınız, “Seeing the World like a Microhistorian”. Sosyal bilimlerdeki “vaka çalışması”na dair standart fikrin eleştirisi için bkz., Terence M. S. Evens, Don Handelman (eds.), *The Manchester School: Practice and Ethnographic Praxis in Anthropology*, New York, Oxford, 2006; Michael Burawoy vd., *Global Ethnography*, Berkeley, 2000; Michael Burawoy, *The Extended Case Method: Four Countries, Four Decades, Four Great Transformations and One Theoretical Tradition*, Berkeley, Los Angeles, London, 2009. Manchester Okulu’nun, mikro tarih ile açık şekilde bağlantılı olan “genişletilmiş vaka çalışması” metodunun bir yorumu için bkz., Don Handelman, “Microhistorical Anthropology: Toward a Prospective Perspective”, Don Kalb, Herman Tak (eds.), *Critical Junctions: Anthropology and History Beyond the Cultural Turn*, New York, Oxford, 2005, ss. 29-52. Don Handelman, “The Extended Case: Interactional Foundations and Prospective Dimensions”, Terence M. S. Evens, Don Handelman (eds.), *The Manchester School: Practice and Ethnographic Praxis in Anthropology*, özellikle ss. 107-110.

benzersizliğini de özelleştirmektedir.¹² Jacques Revel'in mikro ile makro arasındaki *jeux d'échelles*'i veya "ölçek oyunları"nı ön plana çıkarma önerisi de, benzer şekilde, mikro ile yerelin işbirliğine müstenittir.¹³ Buradaki ana fikir, "yaklaşmak" ve "uzaklaşmak" gibi alternatifleri kullanarak araştırma nesnesinin farklı veçhelerini görünür kılmaktır; dolayısıyla bu yaklaşım, mikro-mekansal perspektifin aksine, (mikro/makro) analiz türleri ile onların (yerel/küresel) mekansal ölçeğini birbirine karıştırmakta, mikro ve makroya farklı sezgisel potansiyeller tahsis ederek "vüsat boyunca uzanan mekanlar arası" ilişkilere odaklı araştırmaların yapılmasını da engellemektedir.

Mikro-mekansal bir perspektif ise bunun yerine, mikro tarihin iki standart metninde sunulmuş çok daha sofistike olan bir kavramsallaştırmadan yararlanır. Bu metinler Carlo Ginzburg'un *The Cheese and the Worms* ve Giovanni Levi'nin *Inheriting Power* isimli eserleridir.¹⁴ Burada "ölçeğin küçültülmesi"ne atıfta bulunmaktadır. Bu kavram, geniş bir tarihsel sürece ait olan ve makro tarihin homojen kategorileri kullanıldığında bu kategorilerin altında görünmez olarak kalacağı düşünülen veçhelerin bir "mikroskop" kullanılarak gözlemlenebileceği fikrini ifade eder. Levi'nin altını defaatla çizdiği üzere, "ölçeğin küçültülmesi"ne ilişkin bu spesifik görüşün, ne araştırma nesnesinin "küçük" boyutu ile ne de mekansal oluşumun kısıtlamaları ile bir ilgisi vardır.¹⁵ Aslında Levi ve Ginzburg'un öncü monografileri belirli köyleri ele almış olsalar da, son zamanlarda yapılan çalışmalar, mikro-analitik gözlemin bu türünün mekansal olarak mutlaka tahdit edilmesinin gerekli olmadığı fikrini tahkim etmektedir.¹⁶ *Past and Present*'in bu

¹² Sigurður Gylfi Magnússon, " 'The Singularization of History': Social History and Microhistory within the Postmodern State of Knowledge", *Journal of Social History*, xxxvi, 3 (2003), ss. 701-735; Sigurður Gylfi Magnússon, " 'Social History as 'Sites of Memory'? The Institutionalization of History: Microhistory and the Grand Narrative", *Journal of Social History*, xxxix (2006), ss. 891-913; Szigjártó Magnússon, *What is Microhistory?*, ikinci bölüm; Sigurður Gylfi Magnússon, "Far-reaching Microhistory: The Use of Microhistorical Perspective in a Globalized World", *Rethinking History* (2016), ss. 1-30.

¹³ Jacques Revel, "Microanalisi e costruzione sociale", Jacques Revel (ed.), *Giochi di scala*, ss.19-44. Benzer bir yaklaşım için bkz., Juliane Schiel, "Zwischen Panoramablick und Nahaufnahme: Wie viel Mikroanalyse braucht die Globalgeschichte?", Lohse Tillmann, Benjamin Scheeler (eds.), *Europa in der Welt des Mittelalters: Ein Kolloquium für und mit Michael Borgolte*, Berlin, 2014, ss. 119-140. Eleştirel bir yorum için bkz., Maurizio Gribaudi, "Scala, pertinenza, configurazione", Jacques Revel (ed.), *Giochi di scala*, özellikle ss. 121-122; Angelo Torre, "I luoghi dell'azione", Jacques Revel (ed.), *Giochi di scala*, ss. 301-318.

¹⁴ Giovanni Levi, *Inheriting Power: The Story of an Exorcist*, Chicago 1988; Carlo Ginzburg, *The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller*, Baltimore, 1992 [*Peynir ve Kurtlar (Bir 16. Yüzyıl Peynircisinin Evreni)*, çev. Ayşen Gür, Metis Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1996]. Bu yaklaşımdan esinlenmiş mikro tarih hakkındaki teorik anlayışlar için bkz., Giovanni Levi, "Un problema di scala", Sergio Bologna et al. (eds.), *Dieci interventi sulla storia orale*, Torino, 1981, ss. 75-82; Giovanni Levi, "Il piccolo, il grande e il piccolo: Intervista a Giovanni Levi", *Meridiana*, x (1990), özellikle ss. 223-227; Giovanni Levi, "On Microhistory", Peter Burke (ed.), *New Perspectives on Historical Writing*, University Park, Pa., 1992, ss. 93-113 [*Tarihyazıcılığında Yeni Bakış Açıları*, çev. Kolektif, Işık Yayınları, Birinci Baskı, İzmir 2020]; Carlo Ginzburg, "Microhistory: Two or Three Things That I Know about It", *Critical Inquiry*, x, 1 (1993), ss. 10-35 [Bu makalenin çevirisi, *Tarihyazımı Dergisi*'nin Haziran 2023 sayısında yayımlanacaktır, çev. notu].

¹⁵ Özellikle bkz., Giovanni Levi, "Il piccolo, il grande et il piccolo"; aynı yazar, "On Microhistory".

¹⁶ Carlo Ginzburg, "Latitude, Slaves, and Bible: An Experiment in Microhistory", *Critical Inquiry*, xxxi (2005), ss. 665-683; Carlo Ginzburg, "Microhistory and World History", *The Cambridge World History*, vi, part 2, Cambridge, 2017, ss. 446-473. Benzer argümanlar için bkz., Filippo de Vivo, "Prospect or Refuge? Microhistory, History on the Large Scale. A Response", *Cultural and Social History*, vii, 3 (2010), ss. 387-397; Lara Putnam, "To Study the Fragments/Whole: Microhistory and the Atlantic World", *Journal of Social History*, xxxix, 3 (2006), ss. 615-630.

sayısında bulunan Guillaume Calafat'ın "*Pietro v. Franchi*"nin seyahat ihtilafı"na dair anlatımı, John-Paul Ghobrial'ın "Joseph Georgirenes'in yolculuğu"na ilişkin analizi ve Filippo de Vivo'nun "uzun-menzilli bilgiye dair mikro tarihleri", mezkur düşünce ile ilgili tatminkar ilave kanıtları özellikle temin etmektedir. Dahası mikro tarihin bu şekilde mekansallaşması, mekanların aslında sosyolojik ve tarihsel olarak biçimlendirilmiş mahiyetini vurgulayıp mekanlar arasındaki ilişkileri araştırma gereğinin altını çizen İtalyan mikro tarihçilerin yaklaşımına dayandırılabilir.¹⁷ Bu yaklaşım, kompleks ve sürekli değişen çevrelerdeki her bir mekanın konumunun izafiliğini vurgulayan "merkeziyet" ve "ademi merkeziyet" kavramları ile eşleşmiş durumdaki "merkez"/"perifeferi" ikilisinin ikamesiyle daha da pekiştirilmektedir.¹⁸

Burada savunulan mikro-mekansal perspektif, küresel mikro tarihe ilişkin cari yaklaşımların aksine, ölçek kavramını kullanmaz. Temel seviyede düşünecek olursak, ölçek kavramına atıfta bulunulması, bu kavramın birden çok anlam taşıma ve dolayısıyla da sürekli yanlış anlamaya yol açma potansiyeli yüzünden problem yaratmaktadır. Gerçekten de akademisyenler "ölçek" kavramını, inceleme aşamasındaki tarihsel süreçlerin varsayılan coğrafi kapsamı, kendi araştırmalarının mekansal ölçeği ve gözlem mercekleri gibi ihtilaflı meselelere değinmek için kullanmışlardır.¹⁹ Daha da önemlisi ölçek kavramının kullanılması yanıltıcı olmaktadır, çünkü "ölçek" kelimesi hem gündelik dildeki hem akademik dildeki kullanımlarının çoğunda, devamlı olarak tarihsel süreçlerin toplumsalın sadece belli "aşamalar"ında bulunduğu düşüncesini veya bağımsız gözlem "seviyeleri"nin farklı açıları ortaya çıkarabileceği fikrini aktarır.²⁰ Nitekim çok sayıda tarihçi "yapısal", "soyut" ve "düzenlilik"e odaklanmış bir yaklaşımdan söz etmek için "makro", "küresel" veya "geniş" ölçekten söz eder; halbuki "mikro", "yerel" veya "küçük" ölçek gibi kavramlar "fail" temelli, "soyut", "kompleks" veya "tesadüfi" bir perspektifi ima ederler.²¹ Ölçekler, yukarıdan aşağıya doğru

¹⁷ Maurizio Gribaudi, "Des micro-mécanismes aux configurations globales: Causalité et temporalité historiques dans les formes d'évolution et de l'administration française au XIX siècle", Jürgen Schlumbohm (ed.), *Mikrogeschichte Makrogeschichte: Complementär oder inkommensurabel?*, Göttingen, 1998, ss. 83-128; Angelo Torre (ed.), *Per vie di terra: Movimenti di uomini e di cose nelle società di antico regime*, Roma, 2007; Angelo Torre, *Luoghi: La produzione di località in età moderna e contemporanea*, Roma, 2011; Franco Ramella, "Reti sociali, famiglie e strategie migratorie", Piero Bevilacqua, Andreina De Clementi, Emilio Franzina (eds.), *Storia dell'emigrazione italiana*, Roma, 2001, I, ss. 143-160; Antonella Romano, Sabina Brevaglieri, "Produzione di saperi, costruzione di spazi", *Quaderni Storici*, I (2013), special issue, ss. 3-19.

¹⁸ Anne Radeff, "Centres et périphéries ou centralités et décentralités?", Angelo Torre (ed.), *Per vie di terra: Movimenti di uomini e di cose nelle società di antico regime*, Roma, 2007, ss. 21-32.

¹⁹ İlginç bir genel değerlendirme ve konuyla ilgili makalelerin seçimi için bkz., Courtney J. Campbell, "Space, Place and Scale: Human Geography and Spatial History in Past and Present", *Past and Present*, no. 239 (May 2018), ss. 23-45. Benzer bir eleştiri için bkz., Doreen Massey, "The Political Place of Locality Studies", Doreen Massey, *Space, Place and Gender*, Minneapolis, 1994, özellikle ss. 129-134. Levi aynı zamanda, "ölçek küçültme" kavramını kullanmasının, mikro tarih tartışmasındaki çok sayıda kişinin meseleyi, özellikle de mikro tarihsel araştırma ile ilgili mekan birimi problemi hususunda yanlış anlamasına neden olduğunu itiraf etmiştir: Levi, "On Microhistory", s.100.

²⁰ Benzer bir argüman için bkz., Putnam, "To Study the Fragments/Whole", s. 616.

²¹ Marston, Jones III, Woodward, "Human Geography Without Scale", s. 421. Ayrıca bkz., Zsuzsa Gille, "Global Ethnography 2.0: From Methodological Nationalism to Methodological Materialism", Anna Amelina et al., (eds.), *Beyond Methodological Nationalism: Research Methodologies for Cross-Border Studies*, New York, London, 2012, ss. 98-101.

sıralanan bir hiyerarşiye yerleştirilmediklerinde bile, ki “makro/küresel/geniş ölçeğin” “mikro/yerel/küçük ölçek”ten “daha yüksekte” olduğu düşünülür, mezkur kavramsal bakış açısı her bir tarihsel aşamaya ve her bir gözlem seviyesine sabit nitelikler ve bilgi ihtimali izafe eder. Bu suretle, hiyerarşiyi gözetken skaler bir perspektif, mikro tarih ve global tarihin eşzamanlı olarak nüfuz ettikleri bir yaklaşımın üstesinden gelmeye çalışması gereken “yerel ile küresel” ve “faillik ile yapı” arasındaki bölünmeleri kesinlikle artırır. Gerçekten de, ölçek açısından konuşmak, tarihsel süreçlerin nasıl meydana geldikleri hakkında daha üretken düşünme şekillerini akamete uğratmaktadır. Bu sebepten ötürü farklı disiplinlere mensup birkaç akademisyen, sosyal realiteye ilişkin daha kapsamlı anlayışlar geliştirmeye yönelik gerekli bir adım olarak, “ölçek”e herhangi bir ontolojik referansta bulunmaktan kaçınılması çağrısında bulunmuşlardır.²²

Mikro-mekansal tarih bu analitik görüşü benimser. Ölçek’in ontolojik kavramsallaştırmaları, tarihsel fenomeni katmanlı bir düzen boyunca konumlandırırken, mikro-mekansal tarih ise tarihsel fenomenleri tekil fakat birbiriyle irtibatlı olan sosyal pratiklerin içine yerleştirir. Bu yaklaşımı, müteakip bölümlerde biraz daha detaylı bir şekilde izah edeceğim. Söze lokal/küresel ayrımına alternatif olarak, mekanların ayırt ediciliği ile rabitalılığı arasındaki diyalektikleri ele alarak başlıyorum; ardından “faillik/yapı” ayrımını dekonstrüksiyon etmek amacıyla, sosyal pratiklerin incelenmesinin önemini ön plana çıkararak bu mekansal görüş hakkındaki sözlerimi tamamlıyorum; bunlara ek olarak “kısa dönem/uzun dönem” ayrımına bir alternatif olmak üzere mekanların, ilişkilerin ve sosyal pratiklerin oluşumunda zamanın rolüne dikkat çekiyorum. Sonuç bölümü, ölçeği hesaba katmamanın bize muasır meseleleri ve tarihçilerin toplumsal rolünü yeniden gözden geçirmek için sunduğu araçları ele alıyor.

II. Lokal/Küresel Ayrımının Ötesinde: Birbiriyle İrtibatlı Tekillikler

Mikro-mekansal tarih, tarihsel süreçleri yerel ve küresel düzlemlerde konumlandırmak yerine, onları mekansal olarak temellendirir. Bu nedenle, örneğin köleliğin kuşbakışı (yani küresel) bir görünümü ile (yerel) özelliklerinin ayrıntılı bir analizi arasında bir ayrım yapmaz. Bunun yerine kölelik kavramının arkasına bakar ve erkekleri, kadınları ve çocukları köleleştirmek için kullanılan çeşitli pratikleri ele alır, köleliğin özgül mekanlardaki farklı bireyler ve gruplar açısından ne anlama geldiğini sorar ve köleliğe ilişkin yasal statülerin ve öznel algıların zaman içinde nasıl ve niçin değiştiğini araştırır. Bu perspektiften baktığımızda mikro-mekansal tarihin evrensel kavramları dekonstrüksiyon

²² Gribaudi, “Scala, pertinenza, configurazione”, ss. 121-122; Marston, Jones III, Woodward, “Human Geography Without Scale”, s. 417; Theodore R. Schatzki, “Praxistheorie als flache Ontologie”, Hilmar Schäfer (ed.), *Praxistheorie: Ein soziologisches Forschungsprogramm*, Bielefeld, 2016, ss. 29-43; David Featherstone, *Resistance, Space and Political Identities: The Making of Counter-Global Networks*, Malden, Oxford, 2008, s. 43.

ettiğini ve bu kavramların içine gömülü olan tarihleri, anlamları ve temsilleri de yeniden inşa ettiğini söyleyebiliriz.²³

Evrensel tarihî süreçleri niteler gibi gözüken kavramları bile aslında tekil durumları inceleyen araştırmalar besler. On dokuzuncu yüzyılın Atlantik dünyasında, yani Batı Küba'nın şeker plantasyonlarında, Sao Paulo bölgesindeki bir kahve plantasyonunda veya New Orleans'daki bir hanede çalışan köleleştirilmiş işçilerle ilgili deneyimler birbirinden çok farklıydı ve aslında bu yerlerin her birinde diğerinden çok farklıydı; bu, "kölelik" in en anlaşılır haliyle "bağlama özgü sosyal bir ilişki" türü olarak görüldüğü anlamına gelmektedir.²⁴ Bununla birlikte yukarıda sözü geçen her bir yerin ayırt edici özelliği, mezkur özelliğin izole olmuşluğundan değil, aksine, bu ayırt edici özelliğe hayat veren bağlantıların özgüllüğünden kaynaklanır. Okurlar Maxine Berg'in *Past and Present*'in bu sayısına yaptığı katkıda, Nootka Sound'un* "küçük, ücra ve 'uzak konumunu'" bile küresel ticaret akışının geniş çerçevesi içinde yer alan tekil bir mahal olarak tasvir ettiğini hatırlayabilirler. Benzer şekilde 19. yüzyılda Batı Küba'daki iki şeker plantasyonu büyük ölçüde birbirlerinden farklıydı, çünkü birinci plantasyonun işgücü tamamıyla köleleştirilmiş Afrikalılar tarafından teşkil edilirken, ikincisinde ise Afrikalı kölelere ek olarak Havana'nın kenar mahallerinden gelen "coolies"* lakaplı Çinliler ve mahkumlar çalıştırılıyordu. Aslında bu plantasyonlardan her biri çeşitli sosyal ağların birbirleriyle kesişmeleri tarafından inşa edilir.²⁵ Dahası bu mekanlar aynı zamanda birer sosyal temas alanı da oldukları için, içtimai münasebetler muhtelif mekanları birleştirirler.²⁶ Bireylerin, grupların, nesnelerin, fikirlerin ve temsillerin izleri, bu sebepten ötürü

²³ Bu metodoloji, Michel Foucault'un, "tarihi eleştirel bir metot olarak kullanarak tümellere değinmek yerine, aksine, tarihin mümkün olup olmadığını tümellerin yokluğu varsayımından başlayarak sormak" önerisiyle benzerlik gösterir; Michel Foucault, *Naissance de la biopolitique: Cours au Collège de France. 1978-1979*, Paris, 2004, s. 5 [*Biopolitikanın Doğuşu College De France Dersleri (1978-1979)*, çev. Alican Tayla, YKY, Birinci Baskı, İstanbul 2019]. Benzer bir yaklaşım için bkz., Joseph C. Miller, *The Problem of Slavery as History: A Global Approach*, New Haven, London, 2012; Juliane Schiel, Stefan Hanß, "Semantics, Practices and Transcultural Perspectives on Mediterranean Slavery", Juliane Schiel, Stefan Hanß (eds.), *Mediterranean Slavery Revisited (500-1800): Neue Perspektiven auf Mediterrane Sklaverei (500-1800)*, Zürich, 2014, ss. 11-23. Ayrıca bkz., Christian Giuseppe De Vito, "Connected Singularities: Convict Labour in Late Colonial Spanish America (1760s-1800)", De Vito, Gerritsen (eds.), *Micro-Spatial Histories of Global Labour*.

²⁴ Schiel, Hanß, "Semantics, Practices and Transcultural Perspectives", s. 15.

* Kanada'nın British Kolombiyası isimli eyaletindeki Vancouver Adası'nın, Pasifik Okyanusu kıyısında kain koylarından biri, (çev. notu).

* Coolies; Hint veya Çin kökenli olup ucuz ücrete çalışan ırgat, hamal, rençper veya işçilere verilen isim, (çev. notu).

²⁵ Özellikle bkz., Massey: *Space, Place, and Gender*; Doreen Massey, *For Space*, Los Angeles, London, New Delhi, 2005. Antropoloji sahasındaki benzer yansımalar için bkz., Akhil Gupta, James Ferguson, "Culture, Power, Place: Ethnography at the End of an Era", Akhil Gupta, James Ferguson (eds.), *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*, Durham, London, 1997, ss. 1-29.

²⁶ Bu nokta, etnografyaya yönelik epeydir devam eden "çok mekanlı" yaklaşımları ve arkeolojiyi mekanlaştırmaya yönelik daha yeni tarihli teşebbüsleri hatırlatıyor: Gegorge E. Marcus, "Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography", *Annual Review of Anthropology*, xxiv (1995), özellikle ss. 105; Krysta Ryzewski, "Multiply Situated Strategies? Multi-Sited Ethnography and Archeology", *Journal of Archaeological Method and Theory*, xix, 2 (June 2012), ss. 241-268; Mary C. Beaudry, Travis G. Parno (eds.), *Archaeologies of Mobility and Movement*, New York, 2013; Jim Leary (ed.), *Past Mobilities: Archaeological Approaches to Movement and Mobility*, London, 2016.

mekan üzerinde takip edilebilir. Buradan hareketle, köleleştirilmiş insanların, onların cebri ve gönüllü iş arkadaşlarının ve yine onların denetiminden sorumlu olanların küresel biyografilerine odaklanabiliriz, köleleştirilmiş işçilerin ürettiği meta zincirini ve onları giydiren beslemek için gereken giysileri ve besinleri ele alabiliriz, hem kölelik hakkındaki fikirlerin hem muhtelif yerlerde cari olan zorunlu emeğin idaresine ilişkin düşüncelerin kolonilerde ve metropollerdeki dolaşımı üzerinde çalışabiliriz. “Yer değiştirme” kavramı, birbirine bağlı tekillikler hakkındaki araştırmalarda her bir yerin ve her bir bağlantının özgüllüğüne dikkat çektiği ve siyasi, idari, dilbilimsel ve kültürel sınırların ötesindeki bağlantılara ilişkin karma çalışmaların gerekliliğini de ön plana çıkardığı için özellikle yararlıdır.²⁷

Yerel/küresel ayrımının ötesine geçmek ve birbirine bağlı tekillikleri araştırmak ise, mukayese meselesini yeniden düşünmemize yol açıyor. Makro-analitik mukayeseler genellikle, kendi içinde homojen ve karşılıklı şekilde tekil olduğu düşünülen ve mekan birimleri arasında uygulanan ön tanımlı parametrelere dayanmaktadır. Örneğin erken modern Atlantik Dünyası’ndaki, Akdeniz’deki ve Orta Asya’daki “kölelik sistemleri” köle toplama yollarına, hukuki usullere ve köle azat etme biçimlerine bakılarak mukayese edilmektedir.²⁸ Oysa mikro-mekansal bir perspektiften baktığımızda her bir mekanın sınırları çeşitli mübadelelerin etkisi altında geçirgen hale geldikçe, mukayese edilen birimler arasındaki doğrudan ve dolaylı giriftliklerin de dikkate alınması gerekir.²⁹ Bu yüzden hem Akdeniz’in muhtelif yerlerindeki esaret ve fidyeye ilişkin söylem ve pratiklerin Afrikalıların ve Amerika’daki Amerikan yerlilerinin köleleştirilme politikalarını etkilediğini hem Orta Asya’dan getirilen köleleştirilmiş erkek ve kadın akışının Akdeniz Dünyası’ndaki köleliğin muhtelif suretlerinin şekillenmesinde anahtar bir rol oynadığını kabul etmek zorundayız. Burada, mukayeseyi ve bağlantıları bir araya getirmek amacıyla son zamanlarda geliştirilen metodolojiler arasında da bir yakınlaşma olduğu görülüyor. Mezkur metodolojilerin bazıları özellikle mikro-mekansal perspektifle ilgilidir. Sanjay

²⁷ “Yer değiştirme” kavramı, Ulrike Freitag ve Achim von Oppen’in tarihsel çalışmalarında tatbik edildi, bkz. Ulrike Freitag, Achim von Oppen (eds.), *Translocality: The Study of Globalising Processes from a Southern Perspective*, Leiden, Boston, 2010. Mezkur kavramın diğer disiplinlerdeki kullanımı için bkz., Katherine Brickell, Ayona Datta (eds.), *Translocal Geographies: Spaces, Places, Connections*, Farnham, 2009; Mark-Anthony Falzon, *Multi-sited Ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research*, Farnham, 2009; Simon Coleman, Pauline von Hellermann (eds.), *Multi-Sited Ethnography: Problems and Possibilities in the Translocation of Research Methods*, New York, 2011.

²⁸ Örneğin, Orlando Patterson, *Slavery and Social Death: A Comparative Study*, Cambridge, London, 1982; Enrico Dal Lago, Constantina Katsari (eds.), *Slave Systems: Ancient and Modern*, Cambridge, 2008; Jean Allain (ed.), *The Legal Understanding of Slavery: From the Historical to the Contemporary*, Oxford, 2012.

²⁹ Mukayeseli tarih sahasındaki geniş çaplı değişimler için bkz., Jürgen Kocka, Heinz Gerhard Haupt, “Comparison and Beyond: Traditions, Scope, and Perspectives of Comparative History”, Jürgen Kocka, Heinz Gerhard Haupt (eds.), *Comparative and Transnational History: Central European Approaches and New Perspectives*, New York, Oxford 2009, ss. 1-32. Mukayeseye ilişkin alternatif yaklaşımlar üzerine açık şekilde düşünmeyi içeren imparatorluk çalışmaları için bkz., Dale Tomich, Michael Zeuske, “Introduction: The Second Slavery. Mass Slavery, World-Economy, and Comparative Microhistories”, *Review (Fernand Braudel Centre)*, xxxi, 2, Part I (2008), ss. 91-100; Isabelle Grangaud, Simona Cerutti, “Comparer par cas: Esquisse d’un projet comparatiste”, Antoine Lilti et al. (eds.), *L’expérience historiographique: Autour de Jacques Revel*, Paris, 2016, ss. 151-162.

Subrahmanyam'ın "bağlantılı tarihleri"*, tarihsel süreçlerin dünyanın muhtelif yerlerinde ortaya çıkan çok sayıda yerel ve bölgesel etkileşimin kavşak noktasında nasıl gelişme gösterdiğine dikkat çeker.³⁰ Sandra Curtis Comstock'ın birleştirici mukayeseleri ise bize, kategorilerin ve mekansal sınırların değişken ve tarihsel olarak tanımlanmış karakterleri üzerindeki düşünömsellikten teşekköl eden diğör seçeneğı sunuyor.³¹ Son olarak, "mukayese siyaseti" kavramını kullanan özellikle Ann Laura Stoler ve Clare Anderson, tarihsel aktörlerin mekanlar ve süreçler arasında bizzat tesis ettikleri mukayeselerin önemi hususunda ısrar etmektedirler.³² Bütün olarak baktığımızda bu yaklaşımlar bizi, mukayeseleri hem her bir mekanın özgüllüğü ve bağlantısallığı arasındaki diyalektiklerin analizleri olarak hem farklı muhitlerdeki çok yönlü bağlantıların etkilerinin etnografik çalışması olarak yeniden düşünmeye zorluyor. Bu yaklaşımlar; fikirlerin, bireylerin ve tekniklerin yerel sınırları aşan sirkülasyonları tarafından üretilmiş olan, mesela köleliğe ilişkin söylem ve uygulamaları ve bunların, diğör muhitlerle iç içe olan bireylerin deneyimlerini nasıl farklı şekilde etkilediklerini çalışma imkanı vermektedir.

III. Faillik/Yapı Ayrımının Ötesinde: Sosyal Pratikler, İktidar ve Ölçek İnşası

Mikro-mekansal tarih yalnızca mikro/lokal ile makro/küreselin birleşiminden kaynaklanan problemleri savuşturmakla kalmaz, bu perspektif bizi aynı zamanda failliğın ve yapının ayrı ayrı kain oldukları zeminlerin sinonimleri olarak kabul ettiğimiz mikro ve makroya yönelik geleneksel yaklaşımların ötesine de taşıyabilir.³³ Genellikle "faillik" ve "yapılar" olarak adlandırdığımız şeylerin aslında somut tarihsel pratiklerin içine gömölü oldukları kabul edilir. Bu faraziye, insan etkinliğini özgür iradenin saf bir tezahürü olarak algılamak yerine, onu bireysel tercihler ile hane ve grup stratejileri ve kurumsal tahditler arasında bölünmüş olarak ve dolayısıyla sosyal ilişkiler, iktidar yöntemleri ve maddi sınırlamalar tarafından kontrol edilen bir olgu olarak gören anlayışa dayanır. Bu

* 1990'larda ABD'de ortaya çıkan ve Global Tarih'ten türetilen bir tarih yazımı metodu. Bu metot, farklı analiz ölçekleri arasında gidip gelir. Çoklu etkileşimlere, toplumların birbirleriyle karşılaşmalarını nasıl deneyimlediklerine odaklanır ve olaylar ile gelişmelere ulus-ötesi bir ölçekten bakar. On bir dil bilen 1961 doğumlu Hintli tarihçi Sanjay Subrahmanyam, bu tarih yapma yönteminin önde gelen figürlerinden biridir. Subrahmanyam'ın Türçeye çevrilmiş tek eseri, Muzzaffar Alam ile birlikte kaleme aldığı şu kitaptır: *Keşifler Çağında Hint-İran Seyahatleri, 1400-1800*, çev. Nihan Aksoy, Albaraka Yayınları, 2021, (çev. notu).

³⁰ Sanjay Subrahmanyam, "Beyond Incommensurability: Understanding Inter-Imperial Dynamics", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, liv-iv bis, 5 (2007), ss. 34-53.

³¹ Sandra Curtis Comstock, "Incorporating Comparisons in the Rift: Making Use of Cross-Place Events and Histories in Moments of World Historical Change", Anna Amelina et al., (eds.), *Beyond Methodological Nationalism: Research Methodologies for Cross-Border Studies*, New York, London, 2012, ss. 176-197.

³² Ann Laura Stoler, "Tense and Tender Ties: The Politics of Comparison in North American History and (Post) Colonial Studies", *Journal of American History*, lxxviii, 3 (Dec. 2001), ss. 829-865 ; Clare Anderson, "After Emancipation: Empires and Imperial Formations", Catherine Hall, Nicholas Draper, Keith McClelland (eds.), *Emancipation and the Remaking of the British Imperial World*, Manchester, 2014, ss. 113-128.

³³ Sosyologlar arasında bu önermelere dayanan kapsamlı bir tartışma için bkz., Jeffrey C. Alexander et al., (eds.), *The Micro-Macro Link*, Berkeley, Los Angeles, London, 1987.

anlayışa göre bireyler, istedikleri gibi hareket etmekte tamamen hür olmadıkları gibi, “zaruri” keyfiyetlerin pasif seyircileri de değildirler. Gerçekten de bireylerin kesinlikle “sınırlı bir rasyonaliteye” ve durumlarıyla ilgili veriler hakkında da sınırlı bir erişime sahip oldukları hususundaki farkındalıkları, pozisyonlarını iyileştirmeyi veya en azından tereddütlerini azaltmayı hedefleyen pratiklere ve stratejilere zemin hazırlar.³⁴ Bununla beraber “yapılar” soyut varlıklar değildir, daha ziyade, konumları belli ve birbirleriyle irtibatlı olan bireylerin ve grupların sosyal pratikleri tarafından inşa edilirler.³⁵ Ayrıca yapılar çok sayıda aktörün pratiklerine ve stratejilerine, muhtelif ve çelişkili çıkarları ve vizyonları dikkate alarak yön vermeye çalışan özgül sosyal kuralların, hukuk sistemlerinin, müesseselerin ve geleneklerin içine gömülüdür.

Bir yandan bireysel ve kolektif stratejiler arasındaki mütemadi karışıklıklar ve çatışmalar, diğer yandan yerleşik yapılar tarafından mezkur stratejilere dayatılan tahditler, toplum bünyesinde düzenli yapılar (ve tabii ki çarpıklıklar da) üretir. Bu düzenli yapılar, haliyle, ampirik verileri tertip edip analiz etmek amacıyla “üretken” modeller inşa edebilen tarihçiler tarafından çalışılabilir.³⁶ Bu maksatla ampirik verilerin, ikincil literatürün ve teorik kavrayışların birleştiği noktada inşa edilen kavramlar önerirken, akademisyenler de “bizzat kaynakların tanımladığı

³⁴ Levi, *Inheriting Power*, ss. 43-44. “Faillik” kavramının bilimsel araştırmalardaki standart kullanımı hakkındaki bir eleştiri için bkz., Walter Johnson, “On Agency”, *Journal of Social History*, xxxvii, 1 (Fall 2003), ss. 113-124. Ayrıca bkz., Juliane Schiel, Isabelle Schürch, Aline Steinbrecher, “Von Sklaven, Pferden und Hunden: Dialog über den Nutzen aktueller Agency-Debatten für die Sozialgeschichte”, Caroline Arni, Matthieu Leimgruber, Simon Teutscher (eds.), *Neue Beiträge zur Sozialgeschichte/Nouvelles contributions à l’histoire sociale*, Zürich, 2017, ss. 17-48; Alida Clemente, “Micro e macro tra narrativismo postmoderno e scelta razionale: il problema della agency e la storia economica come scienza sociale”, Daniele Andreozzi (ed.), *Quantità/qualità: La storia tra sguardi micro e generalizzazioni*, Palermo, 2017, ss. 35-56.

³⁵ Mikro tarih, *Alltagsgeschichte* [gündelik hayatın tarihi] ve tarihsel praksiyolojiden elde edilen önemli bilgiler için bkz., Ginzburg, “Microhistory”; Levi, *Inheriting Power*; Gribaudi, “Scala, pertinenza, configurazione”; Hans Medick, “Missionaries in the Rowboat”? Ethnological Ways of Knowing as a Challenge to Social History”, Alf Lüdtke (ed.), *The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*, Princeton, 1995, ss. 76-98; Dagmar Freist, “Historische Praxeologie als Micro-Historie”, Arndt Brendecke (ed.), *Praktiken der frühen Neuzeit. Akteure-Handlungen-Artefakte*, Köln, Weimar, Wien, 2015, ss. 62-77; Dagmar Freist, “A Global Microhistory of the Early Modern Period: Social Sites and the Interconnectedness of Human Lives”, *Quaderni Storici*, clv, lii, 2 (Aug. 2017), ss. 537-555; Eleonora Canepari, “Keeping in Touch: Migrant Workers’ Trans-Local Ties in Early Modern Italy”, De Vito, Gerritsen (eds.), *Micro-Spatial Histories of Global Labour*, ss. 203-228. Sosyal uygulama teorisindeki önemli katkılar için bkz., Pierre Bourdieu, *Le sens pratique*, Paris, 1980; Anthony Giddens, *The Constitution of Society*, Berkeley, Los Angeles, 1984; Theodore R. Schatzki, *Social Practices: A Wittgensteinian Approach to Human Activity and the Social*, Cambridge, 1996; Theodore R. Schatzki, *The Site of the Social: A Philosophical Account of the Constitution of Social Life and Change*, Pennsylvania, 2002. Tarihsel praksiyolojinin potansiyeli ve sınırları hakkındaki bir tartışma için bkz., Lucas Haasis, Constantin Rieske, “Was ist und was kann die historische Praxeologie? Ein runder Tisch”, Lucas Haasis, Constantin Rieske (eds.), *Historische Praxeologie: Dimensionen vergangen Handels*, Paderborn, 2015, ss. 199-236.

³⁶ “Üretken model” kavramı hakkında, Fredrik Barth, *Process and Form in Social Life: Selected Essays of Fredrik Barth*, c.I, London, Boston, Henley, 1981, özellikle 2. ve 5. bölümler. Barth’ın mikro tarih hakkındaki yorumunun etkisi hakkında, Paul-André Rosental, “Costruire il “macro” attraverso il “micro”: Fredrik Barth e la microstoria”, Jacques Revel (ed.), *Giochi di scala: La microstoria alla prova dell’esperienza*, Roma, 2006, ss. 147-169. Ayrıca bkz, Giovanni Levi, “Frail Fronteirs?”, *Past and Present*, Volume 242, Issue Supplement 14, November 2019, ss. 37-49.

pratikleri icra eden tarihsel kahramanların kullanmış oldukları kategorileri” işe koşabilirler.³⁷

Tarihsel aktörlerin pratiklerini ve stratejilerini irdelemek, geniş kapsamlı herhangi bir tarihsel sürecin “uygun bağlamları”nı tanımlamak için hayati önemi haizdir.³⁸ Örneğin *Past and Present*’in bu sayısının başında Romain Bertrand tarafından sunulan Diego de Ávila hadisesini hatırlayalım: mezkur hadisenin bağlamı Manila ya da Santísimo Nombre de Jesús değil, fakat başat karakterlerin “mütenakız ahlaki dünyaları”nın temellendiği çok yönlü sosyal pratiklerden müteşekkil bir bütündür. Bu görüş John-Paul Ghobrial’ın; Joseph Georgirenes, Babilli İlyas ve diğerlerinin muhtelif ve çok mekanlı hayatları üzerinden hareketle, “Doğu Hristiyanlığı”nı uygun bir bağlama yerleştirme arayışı esnasında çoğulluk meselesinde ısrar etmesi ile de uyumludur. Burada önemli olan her bir mekanı bir “bağlam” olarak kabul etmek değil, bunun yerine, sosyal bir sürecin bağlamının çeşitli bölgelerde, bireylerde, nesnelerde ve malumatta yattığını kabul etmektir. Araştırmacı açısından bakıldığında bu durum, analizin ilgili biriminin yalnızca tek bir mekan, bağlantı veya birey ile değil, fakat mezkur unsurların, gözlemlenen özgül tarihsel konularla girdikleri etkileşimlerin yarattığı ağların hepsiyle tetabuk ettiği anlamına gelmektedir. Bu sebepten ötürü bir araştırma nesnesinin ne mekansal ölçeği (mesela küresel, ulusal veya lokal şeklinde olmak üzere) önceden tayin edilebilir, ne de mezkur ölçeğin bütün bölgeleri veya dünyayı kapsaması gerekir. Bu durumda elbette özgül olan süreçlerin, akışların, bireylerin, grupların ve mekanların seçilmesi gerekmektedir. “Mekansal genişleme” ile “seçilmiş açıların derinlemesine analiz edilmesi” arasındaki bu bir aradalık hali, mikro-mekansal tarihi iddialı fakat uygulanabilir kılar; sosyal pratikleri takip etmek, tarihçileri birden fazla mekana (ve arşive) başvurmaya icbar eder, fakat bu seçim tarihçilere eşzamanlı olarak, böyle bir araştırma için güvenilir bir rehber de temin eder.*

Tarihsel süreçlerin aşağıdan yukarıya doğru gelişen girift yapısını dikkate almak, bize genelleme yöntemleri temin eder. Gerçekten de Jan de Vries’in *Past and Present*’in bu sayısında öne sürdüğü iddianın aksine, mikro tarihlerin (Vries’in kelimeleriyle söylecek olursam) “makro-seviye ile global tarihleri bir araya getirebileceğini” ve bunu da, ne sosyal bilimlerin soyut modellerine

³⁷ Angelo Torre, “Introduzione”, Angelo Torre (ed.), *Per vie di terra: Movimenti di uomini e di cose nelle società di antico regime*, Roma, 2007, s. 13. Normlar ve pratikler arasındaki ilişki hakkında, Simona Cerutti, “Normes et pratiques, ou de la légitimité de leur opposition”, Bernard Lepetit (ed.), *Les formes de l’expérience: Une autre histoire sociale*, Paris, 2013, ss. 127-149. Aktörlerin rekabeti hakkında, Luc Boltanski, *L’amour et la justice comme compétences: Trois essais de sociologie de l’action*, Paris, 1990.

³⁸ “Uygun bağlam” hakkında örnek olarak bkz., Luciano Allegra, “Ancora a proposito di micro-macro”, Paola Lanaro (ed.), *Microstoria: A venticinque anni da L’eredità immateriale*, Milano, 2011, ss. 59-68. Rezonans kavramlar için bkz., Barth, *Process and Form in Social Life*; Schatzki, *The Site of the Social*, ss. 60-65 ve s. 146.

* Meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için belki de bu cümleyi şöyle kurmak gerekirdi: “Mekansal genişleme ile seçilmiş açıların derinlemesine analiz edilmesi arasındaki bu bir aradalık hali, mikro-mekansal tarihi iddialı fakat uygulanabilir kılar; her ne kadar farklı mekanlarda icra edilen sosyal pratikleri takip etmek tarihçileri doğal olarak birden fazla mekana odaklanmaya ve bu farklı mekanlar hakkında bilgi edinebilmek için de birden fazla ve muhtemelen farklı ülkelerde bulunan arşivlerde çalışmaya icbar edecek olsa da, bu zorluklar eşzamanlı olarak, bir sosyal pratiğin birden fazla arşivde tespit ve teyit edilmesini temin edeceği için, araştırmanın iç tutarlılığını ve güvenilirliğini de artıracaktır.” (çev. notu).

başvurmamasına ne de ampirik vaka çalışmalarını mukayese amacıyla basitçe yan yana koymamasına rağmen yapabileceğini iddia ediyorum. Osvaldo Raggio ve Angelo Torre'nin gözlemlediği üzere, mikro tarihte "eylemin kendisinin eylemin gelişimine teslim olduğu" kurallar, tarihsel bilgiyi genellemek için kullanılan ana araçtır.³⁹ Bu durum ampirist bir iddia olmaktan ziyade, birçok mikro tarihçinin, bütün araştırma süreci boyunca ampirik çalışma ile kavramsal yorumlamayı birbirleriyle sistematik bir şekilde entegre etmenin gerekliliği konusundaki ısrarlarıyla bağlantılıdır. Aslında genellenmenin mikro-analitik yöntemleri temel olarak, içerik bazlı olmaktan çok metodolojiktir; bu yöntemlerde "genellenebilir" olan unsur ise, belli bir yerde veya dönemde cereyan eden tarihsel bir süreçle ilgili özgün bulgular değil, daha ziyade hem bağlamın seçilme ve problemin ele alınma şeklidir hem araştırmancının belli bir tarihsel sürecin çetrefilliği hakkında ortaya çıkardığı şeydir. Makro-analitik tarihin sözde evrensel olan kavramları ve sınıflandırmaları, tarihsel süreçleri bariz şekilde (fazla) basite indirgerken, bu yaklaşım son derece bağlamsallaştırılmış çalışmalarda geniş tarihsel sorunlara odaklanma imkanı da tanır. Bu sebepten ötürü "istisnai" belgeler mikro tarihsel araştırmada, sadece evrensel değere ilişkin durumları tasvir ettikleri için değil, ancak tam da tarihî dokunun "normal" süresizliklerine, tenakuzlarına ve parçalanmasına dikkat çektikleri için önemli bir rol oynayabilirler. Bu sezgisel potansiyeli Grendi'nin "istisnai normal" şeklindeki oksimoronu gayet güzel ifade etmektedir.⁴⁰ Aynı zamanda, problem tabanlı olup aşağıdan yukarıya doğru inşa edilen genellemeler, Jeroen Duindam'ın *Past and Present*'in bu sayısına yaptığı katkıda önermiş olduğu "kültürler arası mukayeseler" türünü geliştirme imkanı sunmaktadır. Yani mikro-mekansal yaklaşım, bir önceki bölümde sözünü ettiğim "bağlantılı mukayeseler"i teşvik etmenin yanı sıra, kronolojik veya mekansal olarak bağlantısız, fakat (önceden belirlenmiş modeller ve sınıflandırmalar yerine) ortak araştırma soruları tarafından birleştirilmiş olan (yukarıda belirtilen anlamdaki) "ilgili bağlamlar" arasında yapılacak mukayeseleri özendirebilir.

Makro-analitik kavramları dekonstrüksiyon etmek, tarihsel süreçleri temellendirmek ve sosyal pratikleri ön plana çıkarmak, ne her yerde rastlanan retorik ne de global tarihin koridorlarına sık sık uğrayan belirsiz bağlantıları,

³⁹ Osvaldo Raggio, Angelo Torre, "Prefazione", Edoardo Grendi, *In altri termini: Etnografia e storia di una società di antico regime*, Milano, 2004, s. 33. Bu genelleme anlayışı için bkz., Levi, "On Microhistory", ss. 110-111; Edoardo Grendi, *Il Cervo e la Repubblica: Il modello ligure di antico regime*, Torino, 1993, s. 34, 72, 199-202; Angelo Torre, "Comunità e località", P. Lanaro (ed.), *Microstoria. A venticinque anni da L'eredità immateriale*, Milano, 2011, ss. 54-57. Konu hakkında daha kapsamlı bir tartışma için bkz., Espada Lima, *A micro-história italiana*, s. 219, 260-262.

⁴⁰ Edoardo Grendi, "Micro-analisi e storia sociale", *Quaderni Storici*, xxxv (1977), s. 512. Ayrıca bkz., Hans Medick, "Entlegene Geschichte? Sozialgeschichte und Mikro-Historie im Blickfeld der Kulturanthropologie", Joachim Matthes (ed.), *Zwischen den Kulturen? Die Sozialwissenschaften vor dem Problem des Kulturvergleichs*, Göttingen, 1992, özellikle s. 168; J. Clyde Mitchell, "Case and Situation Analysis", Handelman Evens (eds.), *The Manchester School*, s. 29, 36-37. Bu önermeye dayanan ampirik çalışmalar için bkz., Sumit Sarkar, "The Kalki-Avatar of Bikrampur: A Village Scandal in Early-Twentieth-Century Bengal", Sumit Sarkar, *Essays of a Lifetime: Reformers, Nationalists, Subalterns*, Bangalore, 2018, ss. 312-368. Bu arada, "istisnai normal" kavramına ilişkin bu anlayış, Jan de Vries tarafından önerilen anlayış ile farklılık göstermektedir, derginin bu sayısındaki şu yazıya bkz., "Playing with Scales: The Global and the Micro, the Macro and the Nano", ss. 23-36 [Bu makalenin çevirisi, Tarih yazımı Dergisi'nin Haziran 2023 sayısında yayımlanacaktır, çev. notu].

sirkülasyonları, mübadeleleri ve akımları kucaklamak anlamına gelir.⁴¹ “Birbirini tamamlayan” fikirlere ve pratiklere ilişkin sosyal ve tarihsel yapıların araştırılması, mikro-mekansal girişimin temel bir parçasıdır. Toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk, etnisite ve milliyet ile ilgili kategoriler toplumsal olarak inşa edilir, fakat bu kategoriler grupların ve bireylerin yaşamları üzerinde ve kurumların meşrulaştırılması hususunda gerçek bir etkiye sahiptirler. Dolayısıyla “otoritenin belirli kategoriler etrafında kümelenme ve diğerlerine tatbik edilme biçimlerini” veya sınıflandırmalara ilişkin çok yönlü süreçlerin boyun eğdirme süreçleri ile nasıl bağlantılı olduklarını ele almamız gerekir.⁴² Mikro-analitik yaklaşım, süreksizliklere ve eşitsizliklere ve bunların, otoritenin mekan ve sosyal gruplar içindeki değişken dağılımı ile bağlantılarına özellikle duyarlıdır. Bu geleneğe dayanan mikro-mekansal tarih aslında otoritenin hem mekandaki hem sosyal pratikler ile sosyal ağların konfigürasyonundaki somut tezahürlerini analiz ederek, onu tarihsel anlatıların merkezine yeniden oturtmak istiyor. Bu, ölçek kavramının yararlı olabileceği muhtemelen tek yerdir, yoksa ölçek ne mevcut “boyutları” veya “seviyeleri” açık bir şekilde tanımlar ne de tarihsel süreçleri gözlemlemek için kullanılan bir araçtır. Elbette sosyal bir yapı olarak ölçek, tarihsel aktörlerin lokal/küresel, faillik/yapı ve periferi/merkez gibi “birbirini tamamlayan” kavram çiftlerini düşünme ve üretme tarzlarını anlamak için incelenebilir.⁴³ Bu kavramların -ve ölçek kavramının- sezgisel araçlar olarak kullanılmasına bir son verip, onları, tarihsel bir araştırmanın nesnelere dönüşecekleri bir şekilde kullanmayı öneriyorum. Bu amaçla, Andrew Herod ve Melissa W. Wright’ın gözlemlediği üzere, “dünyamızın nasıl ölçeklendirildiği, bu tür ölçeklendirme hakkında ne düşündüğümüz ve sosyal aktörlerin kendi aktivitelerini, güç kullanmalarına izin verecek veya diğerlerinin otoritesini yadsımayı kolaylaştıracak şekilde nasıl ölçeklendirmeye çalıştıkları” gibi soruların etrafında şekillenen yeni bir araştırma gündemi inşa edebiliriz.⁴⁴ Örneğin kendimize, Atlantik köle ticareti meselesinde olduğu üzere, bu tarihsel süreçlerin arkasında uzanan çok mekanlı ve çok aktörlü pratiklere rağmen, hangi söylemlerin, sunumların ve pratiklerin belirli yerlerin merkez olarak, diğerlerinin ise periferiler olarak inşa edilmesine katkıda bulunduğunu sorabiliriz. Bununla beraber belli yerlerde ortaya çıkan olayların başka yerlerde sahiplenilme, yaygın kavramlar ve ideolojiler ile ilişkilendirilme ve geniş çaplı çok mekanlı tartışmaları tetikleme

⁴¹ Bu riskin farkındalığına ilişkin bir örnek için bkz., Maxine Berg (ed.), *Writing the History of the Global: Challenges for the Twenty-First Century*, Oxford, 2013; özellikle Jan de Vries ve Peer Vries’in katkılarına; Stefanie Gänger, “Circulation: Reflections on Circularity, Entity, and Liquidity in the Language of Global History”, *Journal of Global History*, xii, 3 (2017), ss. 303-318.

⁴² Kimberle Crenshaw, “Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color”, *Stanford Law Review*, xliii, 6 (July 1991), s. 1297; Stefan Hirschauer (ed.), *Un/doing Differences: Praktiken der Humandifferenzierung*, Weilerswist, 2017.

⁴³ Bir mütalaa için bkz., Sallie A. Marston, “The Social Construction of Scale”, *Progress in Human Geography*, xxiv, 2 (2000), ss. 219-242. Ölçeklendirme ve mekan-ötesi hakkında kapsamlı bir analiz için bkz. Luise Porst, Patrick Sakdapolrak, “How Scale Matters in Translocality: Uses and Potentials of Scale in Translocal Research”, *Erdkunde*, lxxi, 2 (2017), ss. 111-126. Ölçeğin oluşumunun incelenmesinin gerekliliğine dair tam olarak geliştirilmemiş bir önsezi Anna Lowenhaupt Tsing tarafından sunulmaktadır, bkz., *Friction: An Ethnography of Global Connection*, Princeton, Oxford, 2005, ss. 57-58, 76 ve 271.

⁴⁴ Andrew Herod, Melissa W. Wright, “Placing Scale: An Introduction”, Andrew Herod, Melissa W. Wright (eds.), *Geographies of Power: Placing Scale*, Oxford, 2002, s. 2.

şeklini ele alabiliriz.⁴⁵ Zoltán Biedermann, özgül sosyal aktörler tarafından inşa edilen ve kendi dahili iktidarlarını konsolide etmeye yönelik olan uzun menzilli (fakat kırılğan ve muğlak) diplomatik girişimlerin kapitalizasyonuna ilişkin *Past and Present*'in bu sayısında yer alan sofistike analizinde, bu yaklaşımın potansiyelini ortaya koyuyor. Son olarak, bu perspektifi ters yüz edebiliriz ve ölçeklendirme süreçlerinin mekanlarda ve maddi kültürde bıraktığı çeşitli izleri “eşitsizlik”in ve “süreksizlik”in şahitleri olarak inceleyebiliriz, uluslararası işbölümünün ya da toplumsal cinsiyete, etnisiteye veya ırka dayalı işbölümlerinin işaretlerini arayabiliriz, devlet otoritesinin değişen coğrafyalarını araştırabiliriz ve muhtelif kurumların etki alanlarının kesiştiği noktada bulunan özgül mekanların yapısını keşfedebiliriz.⁴⁶

IV. Zamansal Ölçeklerin Ötesinde: Mekanların, Bağlantıların ve Sosyal Pratiklerin Oluşumu ve Zaman

Akademisyenler yapıyı ve failliği farklı düzeylere ait olarak gördüklerinde, onları sırasıyla yalnızca makro ve mikro ölçeklere değil, aynı zamanda sık sık farklı zamansal ölçeklere de yerleştirirler. Fernand Braudel'in, insanlar ile çevre arasındaki ilişkinin “neredeyse fark edilemez” olan tarihi, medeniyetlerin, kurumların ve sosyal grupların “yavaş ancak fark edilebilir ritimleri”nin tarihi ve gündelik hayatın “kısa, hızlı ve asabi dalgalanmalarının” tarihi veya diğer ismiyle söyleyecek olursak *vakaların tarihi* arasında yaptığı ünlü üçlü ayrım bilinen *Akdeniz*'i, bu hususta vazih bir örnek sunuyor.⁴⁷ Zaman ile tarih arasındaki ilişkiye dair bu skaler yaklaşımın sürekliliği, Sebastian Conrad'ın zamansal *jeux d'échelles*'i savunmasında da belirgindir; onun görüşüne göre, “spesifik anlara ve kısa zaman dilimleri”ne zumlayarak “kişisel kararlar ve bireysel faillikler” hakkında fikir sahibi olmayı umabiliriz, genişletilmiş bir zaman dilimi ise, bunun tam tersine “daha anonim faktörler”i ön plana çıkaracaktır.⁴⁸ Jo Guldi ve Davied Armitage'n *The History Manifesto*'su, Conrad'ınki kadar incelikli olmasa da, benzer bir zihniyeti ortaya koyuyor. Guldi ile Armitage uzun dönemli tarih ile kısa dönemli tarih arasındaki standart ayrımı yeniden üretmekle kalmıyorlar, aynı zamanda uzun dönemli tarihi kısa dönemli tarihin “üstünde” konumlandırıyorlar. Dolayısıyla “büyük veri”nin makro-analitik inşasını uzun-dönemli tarihsel yorumlar inşa etmenin başlıca yolu olarak görmek ve mikro tarihi de “madunların konumunun

⁴⁵ Örneğin bkz., Nicola Pizzolato, “On the Unwary and the Weak”: Fighting Peonage in Wartime United States. Connections, Categories, Scales”, Christian Giuseppe De Vito, Anne Gerritsen (eds.), *Micro-Spatial Histories of Global Labour*, London, 2018, ss. 291-312.

⁴⁶ Doreen Massey, *Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production*, Houndmills, London, 1995; Neil Brenner, *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*, Oxford, 2004. Ayrıca bkz., Anna Lowenhaupt Tsing, “On Nonscalability: The Living World Is Not Amenable to Precision-Nested Scales”, *Common Knowledge*, xviii, 3 (2012), ss. 505-524.

⁴⁷ Fernand Braudel, “Preface to the First Edition”, Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, trans. Siân Reynolds, vol. I, London, 1995, ss. 20-21 [*II. Pelipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, 2 cilt, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğubatı Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2021].

⁴⁸ Conrad, *What is Global History?*, s. 156.

tespit edilmesi” ve “arşivlerin sabırlı bir şekilde incelenmesi” alanıyla sınırlandırmak şeklindeki geleneksel yolu takip ediyorlar.⁴⁹ Bu sağlam yorumlara karşı bu bölümde, mikro tarihin senkronik anlatımlara bağlı olmadığını, mikro-mekansal bir perspektifin kısa ve uzun dönemli analizler arasındaki belirli ayrımları sorguladığını ve birden fazla ve kombine zamansallıkların da tarihteki daha parçalı yapıları ortaya çıkardığını iddia ediyorum.

Mikro tarihçiler bugüne kadar esas olarak nispeten kısa zaman dilimlerine odaklanmalarına rağmen, birkaç yüzyılı kapsayan zengin içerikli mikro tarihler de kaleme alınmıştır; bunların en etkileyici olanı, Hans Medick’in bir Alman kasabası olan Laichingen’in 1650-1900 yılları arasındaki tarihini muhtevi çalışmasıdır.⁵⁰ Dahası mikro tarihçiler, tek tek mekanları merkeze almanın yanısıra, bağlantıları ele alarak zamanın sınırlarını aşabilirler. Örnek olarak, 1565 ile 1815 yılları arasında Acapulco (Yeni İspanya) ile Manila’yı birbirine bağlayan ve özgür veya özgür olmayan göçmenler ile gümüş, meyve ve diğer Asya, Avrupa ve Amerikan ürünlerini ve muhtelif fikirleri taşıyan İspanyol donanmalarının, diğer ismiyle Manila Kalyonları’nın tarihini ele alalım.⁵¹ Makro tarihçilerin haritalarında müzmin ve homojen bir hat olarak yer alsa da, mesele uzun vadeli ve daha yakından incelendiğinde görüyoruz ki, geç 16. yüzyıl ile 1672 senesi arasında Manila piyasasında satılıp Yeni İspanya’ya gönderilen yani aslında zorla göç ettirilen Asyalı kölelerin akışlarının kesilmesi, mahkumların 17. yüzyıl ile erken 19. yüzyıl arasında yine Manila’dan Yeni İspanya’ya taşınması gibi süreklilikler tarafından dengelenmiştir.⁵² Daha da ötesi, aynı rota zaman içinde çok farklı ticaret ağları ile iç içe geçti. Böylece diğer pazarlar daha önemsiz hale gelirken veya tamamen ortadan kalkarken, Manila Kalyonları da devlet-aşırı bir pazar bağlamında ve artan bir oranda olmak üzere yüzyıllar boyunca hem Çin ve Japonya ile hem Atlantik ticaretiyle entegre oldular.⁵³

Mikro-mekansal perspektif, bu birkaç yüzyılı kapsayan çalışmaları çetrefillîğe, süreksizliğe ve düzensizliğe vurgu yapan mikro-analitik epistemoloji ile kombine etme potansiyeline sahiptir. Gerçekten de nasıl ki bir mekanın tekilliği, o mekanın bir vüsatdaki eşzamanlı bağlantıları tarafından oluşturuluyorsa, aynı şekilde mezkur tekillik aynı mekanın geçmiş bağlantılarının sahip olduğu çeşitlik tarafından da inşa edilir. Dolayısıyla senkronik analiz ile diakronik analiz arasındaki geleneksel bölünmenin üstesinden gelinebilir. Örneğin Antropolog Lorenzo D’Angelo, günümüz Sierre Leone’sinin madenlerindeki işgücüne ilişkin çalışmasında, farklı dönemlerden ve yerlerden kaynaklanan

⁴⁹ Jo Guldi, David Armitage, *The History Manifesto*, Cambridge, 2014, alıntılar s. 1 ve ss. 119-120’den [*Tarih Manifestosu*, çev. Serpil Çağlayan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2016].

⁵⁰ Hans Medick, *Weben und Überleben in Laichingen 1650-1900: Lokalgeschichte als Allgemeine Geschichte*, Göttingen, 1996.

⁵¹ Son zamanlarda yapılan akademik çalışmalar hakkındaki genel bir özet için bkz., Christian Giuseppe De Vito, “Towards the Global Spanish Pacific”, *International Review of Social History*, lx (2015), ss. 449-462.

⁵² D. Oropeza Keresey, “La esclavitud asiática en el virreinato de la Nueva España, 1565-1673”, *Historia Mexicana*, lxi (2011), ss. 5-57; Tatiana Seijas, *Asian Slaves in Colonial Mexico: From Chinos to Indians*, Cambridge, 2014; Birgit Tremml-Werner, *Spain, China, and Japan in Manila, 1571-1644*, Amsterdam, 2015.

⁵³ Christian Giuseppe De Vito, Clare Anderson, Ulbe Bosma, “Transportation, Deportation and Exile: Perspectives from the Colonies in the Nineteenth and Twentieth Centuries”, *International Review of Social History*, special issue 2018, ss. 1-24.

muhtelif işgücü deneyimleri ve pratikleri hakkındaki giriftlikleri ele almıştır.⁵⁴ Yazar, bu fazlasıyla iç içe geçmişliğin, “eski” işgücü “ilişkileri” için senkronik mekansal yapılarla etkileşime giren yeni anlamları ve rolleri nasıl temin ettiğini anlamamız gerektiğini savunmuştur. D’Angelo’ya bu perspektifi kavramsallaştırması için yardımcı olan şey ise “Wittgenstein’in iplik” metaforu oldu. Bu, değişken uzunluktaki liflerden müteşekkil bir ipliktir ve birlikte ele alındığında, her bir özel tarihsel bağlamı inşa eden çeşitli fenomenlere ilişkin muhtelif kronolojileri ifade eder*. Bu iplik yalnızca muasır olayların en yoğun olduğu anda değil, aynı zamanda diğer yoğun anlarda da parçalara ayrılıp incelenemediğinden, bu yaklaşım tarihçilere zaman ve mekan üstü bağlantıları, geçmiş bağlamları içinde ele alma imkanı tanır. Dahası (siyasi, ekonomik, kültürel vb.) farklı alanlarda meydana gelen süreçlere ilişkin muhtelif zamansallıkları ve bunların özgül olayların içinde nasıl bir araya gelip de planlanmamış ve beklenmedik dinamikleri ürettiklerini vurgular.⁵⁵ Aslında vakalara, olay odaklı bir yüzeysellikten ziyade derinlik kazandıran da tam olarak, bu farklı ama birbirleriyle irtibatlı olan zamansallıkların çoğulluğudur.

Çoklu zamansallıklar arasındaki etkileşimleri kabul etmek, tarihsel değişimin bölgeler arasında ve bölgeler içinde hem değişken hem müşterek bir şekilde anlaşılmasına imkan tanır. Farklı topluluklar farklı tempolarda ve farklı istikametlerde hareket ederler ve zaman ile tarihi de farklı ve genellikle ihtilafli şekillerde kavramsallaştırırlar.⁵⁶ Giovanni Levi’nin *Past and Present*’in bu sayısındaki makalesinde de gözlemlediği üzere, mikro-analitik çalışmalar farklı sosyal aktörlere, pratiklere ve mekanlara ilişkin muhtelif zamansallıkların her toplumda beraber var olduğunu ortaya koymaktadırlar.⁵⁷ Zaman hem elitler, alt gruplar, erkekler ve kadınlar, çocuklar ve yetişkinler tarafından hem farklı etnik, dinî ve kültürel arkaplana sahip bireyler ve gruplar tarafından farklı şekilde tecrübe edilmiştir.* Sosyal pratikler, bundan ötürü yalnızca birden fazla mekanda

⁵⁴ Lorenzo D’Angelo, “From Traces to Carpets: Unravelling Labour Practices in the Mines of Sierra Leone”, C. Giuseppe De Vito, Anne Gerritsen (eds.), *Micro-Spatial Histories of Global Labour*, London, 2018, ss. 313-342.

* Meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için belki de bu cümleyi şöyle kurmak gerekirdi: “Tarihsel giriftliği temsil eden bu iplik, değişken uzunluktaki liflerden müteşekkildir. Bu “ipliği/tarihsel giriftliği” meydana getiren liflerin her biri çeşitli fenomenlere atıfta bulunan tarihsel bir kronolojiyi temsil eder. Tersinden söylersek, birbirinden farklı içerik ve uzunluktaki kronolojilerin toplamı, sözü geçen “ipliği/tarihsel giriftliği” teşkil eder.” (çev. notu).

⁵⁵ Vittorio Morfino, Peter D. Thomas (eds.), *The Government of Time: Theories of Plural Temporalities in the Marxist Tradition*, Brill, 2017; Reinhart Koselleck, *Sediments of Time: On Possible Histories*, Stanford, 2018.

⁵⁶ Jörn Rüsen (ed.), *Time and History: The Variety of Cultures*, New York, Oxford, 2007; Alexander Anievas, Kamran Matin (eds.), *Historical Sociology and World History: Uneven and Combined Development over the Longue Durée*, London, New York, 2016.

⁵⁷ William Gallois, *Time, Religion and History*, Harlow, 2007; Jörn Rüsen (ed.), *Time and History: The Variety of Cultures*, New York, Oxford, 2007; Lorenzo D’Angelo, Robert J. Pijpers, “Mining Temporalities: An Overview”, *The Extractive Industries and Society*, v, 2 (2018), ss. 215-222. Antropoloji’deki “zamansal döngü” için bkz., Robert Hassan, “Globalization and the “Temporal Turn”: Recent Trends and Issues in Time Studies”, *Korean Journal of Policy Studies*, xxv, 2 (2010), ss. 83-102; Laura Bear, “Time as Technique”, *Annual Review of Anthropology*, xlv (2016), ss. 439-502.

* Her ne kadar antropoloji merkezli olsa da, bu konu hakkında Türkçe’de son zamanlarda yayınlanan en iyi eserlerden biri için bkz., Kevin K. Birth, *Zaman Körlüğü, Öteki Zamansallıkları Algılama Sorunu*, çev. Osman Şişman, Işık Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2020, çev. notu.

yayılmakla kalmayıp, aynı zamanda farklı geçmişleri, hatıraları ve umutları da haiz olan bireyleri ve grupları mezceder. Nesneler de zamansallığın bu inşası ve çoğaltılması sürecine iştirak ederler; mesela Giorgio Riello'nun *Past and Present*'in bu sayısındaki makalesinde incelediği kostüm kitapları, yalnızca yerelliğin ve küreselliğin özgül imajlarını yansıtip üretmekle kalmazlar, aynı zamanda bunlara ek olarak yerellik ve küresellik ile zamana ilişkin bazı fikirler arasında bağlantı da kurarlar. Dahası farklı zaman anlayışları etrafındaki gerilimler aslında, 19. yüzyılda fabrikaların ve plantasyonların disipliner zamanının işçilere dayatılması üzerinde çalışan akademisyenlerin ve bundan başka, en azından orta çağdan bu yana Avrupa iş hayatındaki zaman disiplinine ilişkin pratikler hakkında yapılmış çalışmaların ortaya koyduğu üzere, iktidar ilişkilerinin temel söylemleri olarak ortaya çıkmaktadırlar.⁵⁸ Gerçekten de zamansallıklar etrafındaki çatışmalar, ölçeklendirilmiş söylemlerin ve pratiklerin inşasında merkezî bir önemi haizdir. Tarih yazımı ise "insanların, zamanın tahavvülü deneyimiyle başa çıkmalarının spesifik bir yolu olarak", bu ölçekleme sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır.⁵⁹

Sosyal pratiklerde ortaya çıkan bu farklılaşma ve süreksizlik, mekanların ve bağlantıların oluşumunda zamanın merkezî rolüyle birlikte düşünüldüğünde, "farklı konfigürasyon durumlarına ilişkin tahmin edilemeyen bir ardışıklık" yaratır ve Gribaudi'nin isimlendirmesiyle söyleyecek olursak, bu "kör evrim" teleolojik perspektifleri bizzat sorgular.⁶⁰ Burada söz konusu olan şey, tarihsel evrimin nasıl anlaşıldığıdır. Mikro-mekansal bir perspektiften bakıldığında açıktır ki bu durum ne çizgiseldir ne de öngörülebilirdir. Dahası mezkur evrim, çoğul ve birbirleriyle rabıtalı modernitelerin varlığına işaret etmek ve modernitenin Batı standardı ile eşitlenmesini reddetmek için yeterli değildir.⁶¹ Moderniteyi artık radikal bir şekilde düşünmekten vazgeçmek, buna mukabil dönemselleştirmeleri de yeniden

⁵⁸ Edward Palmer Thompson, "Time, Work-Discipline and Industrial Capitalism", *Past and Present*, no. 38 (Dec. 1967); Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, New York, 1975 [*Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2019]; Mark M. Smith, *Mastered by the Clock: Time, Slavery, and Freedom in the American South*, Chapel Hill, 1997; Corinne Maitte, Didier Terrier, "Une question (re)devenue centrale: le temps de travail", *Genèses*, lxxxv, 4 (2011), ss. 156-170; Corinne Maitte, Didier Terrier (eds.), *Les temps du travail: Normes, pratiques, évolutions (XIV-XIX siècle)*, Rennes, 2014. Çatışan zamansallıkların inşasında iktidarın etkisi için bkz., Sumit Sarkar, "Kaliyuga, Chakri, and Bhakti: Ramakrishna and His Times", Sumit Sarkar, *Essays of a Lifetime*, ss. 151-236, özellikle ss. 181-182; Lorenzo D'Angelo, "Diamonds and Plural Temporalities: Articulating Temporal Encounters in the Mines of Sierra Leone", Robert Jan Pijpers, Thomas Hylland Eriksen (eds.), *Mining Encounters: Extractive Industries in an Overheated World*, London, 2018.

⁵⁹ Jörn Rüsen (ed.), *Time and History: The Variety of Cultures*, New York, Oxford, 2007, editor's intro., s. 2.

⁶⁰ Gribaudi, "Scala, pertinenza, configurazione", ss. 141-143; Maurizio Gribaudi, "Les discontinuités du social: Un modèle configurationnel", Bernard Lepetit (ed.), *Les formes de l'expérience*, Paris, Albin, Michel, 1995, ss. 251-294. Bu görüş, Althusser'in "şartlı materyalizm" kavramıyla örtüşmektedir: Louis Althusser, *Philosophy of the Encounter: Later Writings, 1978-1987*, London, New York, 2006, ss. 163-207.

⁶¹ "Modernite"nin Batılı olmayan kökenleri hakkında bkz., Irene Silverblatt, *Modern Inquisitions: Peru and the Colonial Origins of the Civilized World*, Durham, London, 2004. "Bağlantılı moderniteler" hakkında bkz., Saurabh Dube, Ishita Banerjee-Dube (eds.), *Unbecoming Modern: Colonialism, Modernity, Colonial Modernities*, New Delhi, 2006; Gurinder K. Bhabra, *Rethinking Modernity: Postcolonial and the Sociological Imagination*, Basingstoke, 2007 [*Moderniteyi Yeniden Düşünmek, Post-Kolonyalizm ve Sosyolojik Tahayyül*, çev. Özlem İlyas, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2015].

düşünmek iktiza ediyor.⁶² Tarihin “modern öncesi” ve “modern”, ya da tarih öncesi, antik, orta çağ, erken modern ve modern dönemler şeklindeki geleneksel taksimi, mikro-mekansal tarihin üstesinden gelmeye çalıştığı Avrupa-merkezli yaklaşımın en aşikar miraslarından ikisini temsil etmektedir. Bu ön tanımlı dönemselleştirmelerin ötesine geçmeli ve münasip kronolojik bağlamlara, yani araştırma süreci vasıtasıyla inşa edilip bu sürece dahil edilmiş geçici dönemselleştirmelere yönelmeliyiz. Tüm dikkatimizi ancak o vakit, zaman ve mekan boyunca beliren tarihsel devamlılıklara ve süreksizliklere verebilir ve ele aldığımız sosyal gruplara, mekanlara ve konulara bağlı olarak, muhtelif zamansallıkların aynı mekanda ve aynı anda cari olduklarını teyit edebiliriz.

V. Ölçeği Hesaba Katmamak ve Mikro-Mekansal Tarihin Siyaseti

Ortaya çıkışlarından bu yana hem mikro tarih projeleri hem global tarih projeleri, kendilerini yalnızca akademik tartışmaların içinde konumlandırmakla kalmamış, aynı zamanda topluma ilişkin daha geniş vizyonları da ihtiva etmişlerdir. Mikro tarihçiler muasır toplumlardaki alt grupları açığa çıkarmak amacıyla, madun tarihsel aktörlerin hikayelerini keşfetmekle özellikle ilgilenmişlerdir.⁶³ Bu maksatla daha geniş bir okuyucu kitlesi ile diyaloga girmeyi hedeflemişlerdir. Metinlerinde hem kaynakların sınırlılıklarını hem kavramların ve analiz birimlerinin yapısını açık şekilde tartışarak, “gerçeği tarafsız şekilde sunan tarihçilerin benimsedikleri geleneksel anlamda iddialı ve otoriteryen tartışma tarzı”ndan da kopmaya çalışmışlardır.⁶⁴ Bu arada global çevre tarihi üzerine yazan akademisyenler ise insan, çevre ve iktidar arasındaki ilişkiyi ön plana çıkartıp süreklilik meselesini ele aldılar; küresel emek tarihçileri de, sırasıyla, sosyal eşitsizliklere ilişkin açıklamalar bulmaya çalıştılar, esnek ve istikrarsız işgücü ile ilgili uzun vadeli yorumlar önerdiler ve “işçi sınıfı”nı ücretli emeğin ötesinde yeniden düşünmeye matuf araştırmalarını da “yirminci yüzyıldaki global emek ilişkileri”nin analizi ile açık bir şekilde irtibatlandırdılar.⁶⁵

⁶² Gennaro Ascione, *Science and the Decolonization of Social Theory: Unthinking Modernity*, Basingstoke, 2016. Dönemselleştirme problemini yeniden düşünmenin gerekliliği hakkında bkz., Étienne Balibar, “Sur les concepts fondamentaux du matérialisme historique”, Louis Althusser *et al.* (eds.), *Lire Le Capital*, ss. 558-559 [*Kapital’i Okumak*, çev. Celal Kanat, Belge Yayınları, İstanbul].

⁶³ Espada Lima, *A micro-história italiana*; Alf Lüdtke, “Introduction: What is the history of Everyday Life and who are its practitioners?”, Alf Lüdtke (ed.), *The History of Everyday Life*, Princeton University Press, 1995, ss. 7-40.

⁶⁴ Levi, “On Microhistory”, s. 110.

⁶⁵ Joachim Radkau, *Nature and Power: A Global History of the Environment*, Cambridge, 2008 [*Doğa ve İktidar, Global Bir Çevre Tarihi*, çev. Nafiz Güder, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2017]; Ian G. Simmons, *Global Environmental History*, Chicago, 2008; John Robert McNeill, Erin Stewart Mauldin (eds.), *A Companion to Global Environmental History*, Boston, 2012. Küresel emek tarihi hakkında, Marcel van der Linden, Karl Heinz Roth (eds.), *Beyond Marx: Theorising the Global Labour Relations of the Twenty-First Century*, Leiden, Boston, 2014; Leo Lucassen, “Working Together: New Directions in Global Labour History”, *Journal of Global History*, xi, 1 (2016), s. 66-87; Christian G. De Vito, “Labour Flexibility and Labour Precariousness as Conceptual Tools for the Historical Study of the Interactions among Labour Relations”, Karl Heinz Roth (ed.), *On the Road to Global Labour History: A Festschrift for Marcel van der*

“Difüzyon”u basit bir şekilde “siyaset yapıcılar”ın küçük dünyasıyla irtibat kurmakla ve “kullanılabilir geçmiş”i de hem günümüzdeki “kamuoyu” ile hem siyaset yapıcılarını etkileyebileceği varsayılan “büyük veri”nin üretimiyle eşit sayan ve giderek güçlenen eğilime karşın, mikro-mekansal tarih, tarih ile toplum arasında kurulan yukarıda sözünü ettiğimiz geniş vizyonları paylaşır.⁶⁶ Tarihsel araştırmalar, günümüzdeki tartışmalar ile doğrudan yüklü olan belirli konuları ele almanın yanı sıra, metodolojileri aracılığıyla da, yani geçmiş hakkındaki düşünme şeklimizin muasır toplumların yorumlanmasında ne kadar merkezî bir öneme sahip olduğunu göstererek de bir fark yaratabilirler.

Mikro-mekansal bir perspektif, ölçeği özellikle analitik bir kategori olarak düşünmeyip ölçekleri sosyal yapılar olarak değerlendirerek, muasır siyasetlere ve gündelik hayatlarımıza hakim olan ölçekle sınırlı söylemleri ve pratikleri sorgulamak için araçlar sağlar. Böylece küreselleşmeyi, bütün dünyada eşzamanlı olarak gözüken, tekdüze ve her yerde hazır ve nazır olan bir süreçten ziyade, hegemonyanın sosyal ve söylemsel pratiklerinin mütenakız kümelerinden müteşekkil bir set olarak yeniden düşünmemize yardım eder. Demek ki, çoğul olarak düşünmemiz gereken küreselleşmeler toplumun alt sınıflarından çıkan “küresel karşıtı muhtelif çevreler” kadar, farklı mekanlarda kain olup çatışma halindeki elitler tarafından ortaya konan tepeden inme projeleri ve süreçleri de kapsarlar.⁶⁷ Aynı zamanda mikro-mekansal perspektif, ana akımın “yerel”e ilişkin ürettiği kavramsallaştırmalar için alternatifler de temin eder. Bu alternatifler yerel mekanları, zorunlu olarak hem bireylerin kendilerini küreselleşmenin sözde ezici güçlerinden korumak için saklandıkları hem tipik bir şekilde “öteki” olarak kodlanan göçmenlere karşı kendi cemaat kimliklerini pekiştiren dışlayıcı stratejilerin sahnelendiği “kaleler” olarak görürler.⁶⁸ Buna karşılık, küreselleşmeyi çoğul ve mütenakız olarak, mekanları da çoğul bağlantıların ve sosyal pratiklerin inşası olarak düşünmenin, mekanların ve yerelin sınırlarını aşan ağların kullanımlarına imkan vereceğini öngörebiliriz. Buna ek olarak herhangi bir etnosantrik postulatın analitik bir tutarsızlık ihtiva edip etmediği ise hem göçlerin

Linden, Leiden, Boston, 2017, ss. 219-240. Global tarihin siyaseti üzerine kısıktıcı katkılar için bkz., Conrad, *What is Global History?*, bölüm 10; Jeremy Adelman, “What is Global History Now?”, *Aeon* (2017), <<https://aeon.co/essays/is-global-history-still-possible-or-has-it-had-its-moment>> (accessed 30 June 2019).

⁶⁶ “Difüzyon” ve “kullanışlı geçmiş”e ilişkin bu dar bakış açıları, Guldi ve Armitage’ın *History Manifesto*’sunda, tarihçilere yenilenmiş bir taahhütte bulunmaları için yaptıkları radikal çağrıda bile açık şekilde yankılanmaktadır.

⁶⁷ Radikal coğrafyacılar ve etnograflar uzun zamandır bu yönde tartışmaktadırlar: Doreen Massey, “A Place Called Home?”, Massey, *Space, Place, and Gender*, ss. 157-174; Pablo Lapegna, “Ethnographers of the World ... United? Current Debates on the Ethnographic Study of “Globalization””, *Journal of World-System Research, Special Issue*, vol. XV, Number 1 (2009), ss. 3-24 [Yazar, bu künyedeki derginin ismini yanlış vermiştir. Makalenin bulunduğu dergi, tarafımızdan tespit edilip künyeye eklendi, çev. notu.]; Featherstone, David, *Resistance, Space and Political Identities*; David Featherstone, Joe Painter (eds.), *Spatial Politics: Essays for Doreen Massey*, Chichester, 2013.

⁶⁸ Ulrich Beck’in eseri, bu görüşlere dayanan etkili çalışmalardan biridir, *What is Globalization?*, Cambridge, 1999; Zygmunt Bauman, *Community: Seeking Safety in an Insecure World*, Cambridge, 2001 [Cemaatler, Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı, çev. Nurdan Soysal, Say Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2020].

birkaç bin yıllık tarihinin hem insan kimliklerinin standart melezliğinin ve çeşitliğinin ışığında belli olur. Bununla ilgili olarak ulus devletin önceliğini, hem onun tarihsel açıdan kökenlerini, ideolojilerini ve sınırlarını izafileştirerek hem onu (ve diğer herhangi bir siyasi-idari birimi) metodolojik açıdan tarihin standart ünitesi olarak kullanmaktan kaçınarak dekonstrüksiyon etmek mümkündür. Mikro-mekansal bir perspektif devlete bağımlı mekanın ve siyasetin etkisini hesaba katarken, aynı zamanda diğer aktörlerin, grupların ve kurumların sosyal pratiklerinden beliren alternatif mekansallıkları ön plana alır ve ulusal sınırların içinde ve/veya ötesinde var olan bağlantıların önemine dikkat çeker.

Ölçeği hesaba katmamanın ve onun yapay doğasına işaret etmenin özgürleştirici etkilere sahip olduğunu iddia ediyorum. Bu iddialar küreselleşme, mekan ve devlet hakkındaki dominant söylemlerin bize ön tanımlı, homojen ve sorgulanamaz varlıkların mevcudiyetini telkin etmesi sebebiyle, açık uçlu ve çatışmalı sosyal süreçler üzerinde düşünme imkanı tanır. Bu durum tarihçilere kendi eserlerini rekabetçi ve hiyerarşik bir çabanın ürünü olmaktan ziyade işbirliğine dayalı ve yerelin sınırlarını aşan bir çabanın ürünü olarak yeniden hayal etmeleri için ilham verebilir. Son yıllarda çok mekanlı, kültürlerarası ve dillerarası çalışmaların hem dünyanın muhtelif kesimlerindeki akademisyenler arasında sistematik iş birliğini haklı olarak gerektirdiği hem projeler ile fon programlarının tasarımı ve kurumlar arası becayiş gibi konuların ele alınması ihtiyacını ima ettiği belirtilmişti.⁶⁹ Bu arada (kaynakların dijitalize edilmesi, içinde arama yapılabilen metinlerin üretilmesi ve dijital iletişim gibi) önemli teknolojik yenilikler, araştırmaların maliyetlerini azaltabilir ve akademisyenler arasındaki iletişimi geliştirebilir, fakat bu imkanlar araştırma grupları ve ülkeler arasında mevcut olan hegemonya asimetrilerini izale etmez ve hatta bunları genellikle ağırlaştırır.⁷⁰ Bu bağlamda araştırmanın nasıl bir iş birliği ile yürütüleceğine yönelik arayışların geniş siyasi sonuçları da içereceği açıktır. Bu durum akademiden dışlamaların ve akademi içindeki büyük çaplı eşitsizliklerin arttığı bir dönemde, araştırmanın kalitesini ve kapsamının genişliğini geliştirmenin temel bir koşulu olarak, akademik dünyanın esaslı bir şekilde demokratikleşmesine dikkat çeker. Aynı gelişmeler, uluslararası projeler söz konusu olduğunda, küresel Kuzey ile küresel Güney’de meskun araştırmacılar ile araştırma merkezleri arasında eşit becayişlerin yapılmasını ayrıca talep etmektedir. Bu durum ise makro-analitik global tarihi niteleyen merkezîleşme eğilimi ile çelişmektedir, çünkü global tarih çalışmalarının başlıca faaliyet merkezleri, sayıları nispeten az olan Batılı veya Batı destekli kurumlarda ve orantısız bir şekilde konumlanmış durumdadır. Dahası mikro-mekansal tarihin çok mekanlı doğası, akademik dünyadaki “dil siyaseti” hususunda düşünümseelliği icap ettirmektedir. Bu durum Anglofon akademinin global tarihte halihazırda aşırı şekilde temsil ediliyor olmasının üstesinden gelmemiz için biz akademisyenleri özellikle davet ediyor. Bunu ise farklı dil ve

⁶⁹ Örneğin bkz, Berg, “Global History”; ve John Darwin, “Globe and Empire”, Berg (ed.), *Writing the History of the Global*, sırasıyla s. 13 ve s. 199.

⁷⁰ Tarih araştırmalarında uygulanan yeni teknolojilerin doğurduğu diğer problemler hakkında bkz., Lara Putnam, “The Transnational and the Text-Searchable: Digitised Sources and the Shadow They Cast”, *American Historical Review*, cxxi, 2 (2016), ss. 377-402.

akademi gelenekleri arasında iş birliği yaparak ve birden fazla çalışma diline ve çok yönlü tercümelere başvurarak başarabiliriz. Son olarak, bağlama duyarlı araştırma, tarihsel araştırmaların çıkarımları konusunda her yerel topluluk ve onların hafıza ve benlik tasarımlarının inşası hususunda duyarlı olmayı gerektirir. Bu gelişmeler böylelikle tarih disiplini, akademi dışındaki kurumlarla ve informal gruplarla daha fazla iş birliğine doğru itecektir.

“Ölçeksiz bir tarih” çağrısında bulunan mikro-mekansal perspektif, bundan dolayı yalnızca epistemoloji ve tarih metodolojisi hakkında artan özdönüşümselliğe bir davet değildir. Aynı zamanda tarihçilerin sosyal rolleri hakkında alternatif tasavvurlar üretmesi, önemli muasır tartışmalara eleştirel katkılarda bulunması ve tarihçinin zanaatını yeniden düşünmesi için yeni yöntemler de teklif etmektedir.

KAYNAKÇA

- Adelman, Jeremy, “What is Global History Now?”, *Aeon* (2017), <<https://aeon.co/essays/is-global-history-still-possible-or-has-it-had-its-moment>> (accessed 30 June 2019).
- Alexander, Jeffrey C. et al., (eds.), *The Micro-Macro Link*, Berkeley, Los Angeles, London, 1987.
- Allain, Jean (ed.), *The Legal Understanding of Slavery: From the Historical to the Contemporary*, Oxford, 2012.
- Allegra, Luciano, “Ancora a proposito di micro-macro”, Paola Lanaro (ed.), *Microstoria: A venticinque anni da L'eredità immateriale*, Milano, 2011, ss. 59-68.
- Althusser, Louis, *Philosophy of the Encounter: Later Writings, 1978-1987*, London, New York, 2006.
- Althusser, Louis et al. (eds.), *Lire Le Capital*, 1965.
- Anderson, Clare, “After Emancipation: Empires and Imperial Formations”, Catherine Hall, Nicholas Draper, Keith McClelland (eds.), *Emancipation and the Remaking of the British Imperial World*, Manchester, 2014, ss. 113-128.
- Anievas, Alexander, Kamran Matin (eds.), *Historical Sociology and World History: Uneven and Combined Development over the Longue Durée*, London, New York, 2016.
- Ascione, Gennaro, *Science and the Decolonization of Social Theory: Unthinking Modernity*, Basingstoke, 2016.
- Aslanian, Sebouh David vdğr, “AHR Conversation: How Size Matters. The Question of Scale in History”, *American Historical Review*, cxviii, 3 (2013), ss. 1431-1472.

- Balibar, Étienne, “Sur les concepts fondamentaux du matérialisme historique”, Louis Althusser *et al.* (eds.), *Lire Le Capital*.
- Barth, Fredrik, *Process and Form in Social Life: Selected Essays of Fredrik Barth*, c.I, London, Boston, Henley, 1981.
- Bauman, Zygmunt, *Community: Seeking Safety in an Insecure World*, Cambridge, 2001.
- Bear, Laura, “Time as Technique”, *Annual Review of Anthropology*, xlv (2016), ss. 439–502.
- Beaudry, Mary C., Travis G. Parno (eds.), *Archaeologies of Mobility and Movement*, New York, 2013.
- Beck, Ulrich, *What is Globalization?*, Cambridge, 1999.
- Beckert, Sven, Dominique Sachsenmaier (eds.), *Global History, Globally: Research and Practice Around the World*, London, 2018.
- Berg, Maxine (ed.), *Writing the History of the Global: Challenges for the Twenty-First Century*, Oxford, 2013.
- Bertrand, Romain, *L’histoire à parts égales: Récits d’une rencontre Orient-Occident (XVI^e-XVII^e siècle)*, Paris, 2011.
- Bhambra, Gurinder K., *Rethinking Modernity: Postcolonial and the Sociological Imagination*, Basingstoke, 2007.
- Boltanski, Luc, *L’amour et la justice comme compétences: Trois essais de sociologie de l’action*, Paris, 1990.
- Bourdieu, Pierre, *Le sens pratique*, Paris, 1980.
- Braudel, Fernand, “Preface to the First Edition”, Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, trans. Siân Reynolds, vol.I, London, 1995.
- Brenner, Neil, *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*, Oxford, 2004.
- Brickell, Katherine, Ayona Datta (eds.), *Translocal Geographies: Spaces, Places, Connections*, Farnham, 2009.
- Brooks, James, Christopher R. DeCorse, John Walton (eds.), *Small Worlds; Method, Meaning, and Narrative Craft in Microhistory*, Santa Fe, 2008.
- Burawoy, Michael, *The Extended Case Method: Four Countries, Four Decades, Four Great Transformations and One Theoretical Tradition*, Berkeley, Los Angeles, London, 2009.
- _____. *vdğr, Global Ethnography*, Berkeley, 2000.
- Buschmann, Rainer F., *Iberian Visions of the Pacific Ocean, 1507-1899*, New York, 2014.

- Campbell, Courtney J., "Space, Place and Scale: Human Geography and Spatial History in Past and Present", *Past and Present*, no. 239 (May 2018), ss. 23-45.
- Canepari, Eleonora, "Keeping in Touch: Migrant Workers' Trans-Local Ties in Early Modern Italy", De Vito, Gerritsen (eds.), *Micro-Spatial Histories of Global Labour*, ss. 203-228.
- Cerutti, Simona, "Normes et pratiques, ou de la légitimité de leur opposition", Bernard Lepetit (ed.), *Les formes de l'expérience: Une autre histoire sociale*, Paris, 2013, ss. 127-149.
- Clemente, Alida, "Micro e macro tra narrativismo postmoderno e scelta razionale: il problema della *agency* e la storia economica come scienza sociale", Daniele Andreozzi (ed.), *Quantitá/qualitá: La storia tra sguardi micro e generalizzazioni*, Palermo, 2017, ss. 35- 56.
- Coleman, Simon, Pauline von Hellern (eds.), *Multi-Sited Ethnography: Problems and Possibilities in the Translocation of Research Methods*, New York, 2011.
- Comstock, Sandra Curtis, "Incorporating Comparisons in the Rift: Making Use of Cross-Place Events and Histories in Moments of World Historical Change", Anna Amelina *et al.*, (eds.), *Beyond Methodological Nationalism: Research Methodologies for Cross-Border Studies*, New York and London, 2012, ss. 176-197.
- Conrad, Sebastian, *What is Global History?*, Princeton, Oxford, 2016.
- Craig, Raymond B., *Cartographic Mexico: A History of State Fixations and Fugitive Landscapes*, Durham, London, 2004.
- Crenshaw, Kimberle; "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color", *Stanford Law Review*, xliii, 6 (July 1991), ss. 1241-1299.
- D'Angelo, Lorenzo, "Diamonds and Plural Temporalities: Articulating Temporal Encounters in the Mines of Sierra Leone", Robert Jan Pijpers, Thomas Hylland Eriksen (eds.), *Mining Encounters: Extractive Industries in an Overheated World*, London, 2018.
- _____. "From Traces to Carpets: Unravelling Labour Practices in the Mines of Sierra Leone", C. Giuseppe De Vito, Anne Gerritsen (eds.), *Micro-Spatial Histories of Global Labour*, London, 2018, ss. 313-342.
- D'Angelo, Lorenzo, Robert J. Pijpers, "Mining Temporalities: An Overview", *The Extractive Industries and Society*, v, 2 (2018), ss. 215-222.
- Donnan, Hasting, Thomas M. Wilson, *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*, Oxford, New York, 1999.
- Drayton, Richard, David Motadel, "Discussion: The Futures of Global History", *Journal of Global History*, xiii, (2018), ss. 1-21.

- Driver, Felix, Raphael Samuel, "Spatial History: Re-thinking the Idea of Place", *History Workshop Journal*, xxxix (1995), ss. V-VII.
- Dube, Saurabh, Ishita Banerjee-Dube (eds.), *Unbecoming Modern: Colonialism, Modernity, Colonial Modernities*, New Delhi, 2006.
- Duindam, Jeroen, "A Plea for Global Comparison: Redefining Dynasty", *Past and Present*, Volume 242, Issue Supplement 14, November 2019, ss. 318-347.
- Epple, Angelika, "Globale Mikrogeschichte: Auf dem Weg zu einer Geschichte der Relationen", Ewald Hiebl, Ernst Langthaler (eds.), *Im Kleinen das Große suchen: Mikrogeschichte in Theorie und Praxis*, Innsbruck, 2012, ss. 37-47.
- Evens, Terence M. S., Don Handelman (eds.), *The Manchester School: Practice and Ethnographic Praxis in Anthropology*, New York, Oxford, 2006.
- Falzon, Mark-Anthony, *Multi-sited Ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research*, Farnham, 2009.
- Featherstone, David, *Resistance, Space and Political Identities: The Making of Counter-Global Networks*, Malden, Oxford, 2008.
- Featherstone, David, Joe Painter; (eds.), *Spatial Politics: Essays for Doreen Massey*, Chichester, 2013.
- Foucault, Michel, *-Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, New York, 1975. - *Naissance de la biopolitique: Cours au Collège de France. 1978-1979*, Paris, 2004.
- Frank, André Gunder, *ReOrient: Global Economy in the Asian Age*, Berkeley, Los Angeles, London, 1998.
- Freist, Dagmar, "A Global Microhistory of the Early Modern Period: Social Sites and the Interconnectedness of Human Lives", *Quaderni Storici*, clv, lii, 2 (Aug. 2017), ss. 537-555.
- _____. "Historische Praxeologie als Micro-Historie", Arndt Brendecke (ed.), *Praktiken der frühen Neuzeit. Akteure-Handlungen-Artefakte*, Köln, Weimar, Wien, 2015, ss. 62-77.
- Freitag, Ulrike, Achim von Oppen (eds.), *Translocality: The Study of Globalising Processes from a Southern Perspective*, Leiden, Boston, 2010.
- Gallois, William, *Time, Religion and History*, Harlow, 2007.
- Gänger, Stefanie, "Circulation: Reflections on Circularity, Entity, and Liquidity in the Language of Global History", *Journal of Global History*, xii, 3 (2017), ss. 303-318.
- Gerritsen, Anne, "Scales of a Local: The Place of Locality in a Globalizing World", Douglas Northrop (ed.), *A Companion to World History*, 2012.
- Ghobrial, John-Paul, "Seeing the World like a Microhistorian", *Past and Present*, Volume 242, Issue Supplement 14, November 2019, ss. 1-22.
- Giddens, Anthony, *The Constitution of Society*, Berkeley, Los Angeles, 1984.

- Gille, Zsuzsa, "Global Ethnography 2.0: From Methodological Nationalism to Methodological Materialism", Anna Amelina *et al.*, (eds.), *Beyond Methodological Nationalism: Research Methodologies for Cross-Border Studies*, New York and London, 2012, ss. 98-101.
- Ginzburg, Carlo, *-The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth-Century Miller*, Baltimore, 1992.
- _____. "Latitude, Slaves, and Bible: An Experiment in Microhistory", *Critical Inquiry*, xxxi. (2005), ss. 665-683.
- _____. "Microhistory and World History", *The Cambridge World History*, vi, part 2, Cambridge, 2017, ss.446-473.
- _____. "Microhistory: Two or Three Things That I Know about It", *Critical Inquiry*, x, 1 (1993), ss.10-35.
- the Global Collaboratory on the History of Labour Relations 1500-2000.* (<https://collab.iisg.nl/web/labourrelations/about>) (accessed 29 June 2019).
- Grangaud, Isabelle, Simona Cerutti, "Comparer par cas: Esquisse d'un projet comparatiste", Antoine Lilti *et al.* (eds.), *L'expérience historiographique: Autour de Jacques Revel*, Paris, 2016, ss. 151-162.
- Grendi, Edoardo, *Il Cervo e la Repubblica: Il modello ligure di antico regime*, Torino, 1993.
- _____. "Micro-analisi e storia sociale", *Quaderni Storici*, xxxv (1977), ss. 506-520.
- Gribaudi, Maurizio, "Les discontinuités du social: Un modèle configurationnel", Bernard Lepetit, *Les forms de l'expérience*, Paris, Albin, Michel, 1995, ss. 251-294.
- _____. "Des micro-mécanismes aux configurations globales: Causalité et temporalité historiques dans les formes d'évolution et de l'administration française au XIX siècle", Jürgen Schlumbohm (ed.), *Mikrogeschichte Makrogeschichte: Complementär oder inkommensurabel?*, Göttingen, 1998, ss. 83-128.
- _____. "Scala, pertinenza, configurazione", Jacques Revel (ed.), *Giochi di scala: La microstoria alla prova dell'esperienza*, Roma, 2006, ss.113-146.
- Gruzinski, Serge, *Les quatre parties du monde: Histoire d'une mondialisation*, Paris, 2004.
- Guldi, Jo, David Armitage, *The History Manifesto*, Cambridge, 2014.
- Gupta, Akhil, James Ferguson, "Culture, Power, Place: Ethnography at the End of an Era", Akhil Gupta, James Ferguson (eds), *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*, Durham, London, 1997, ss. 1-29.

- Haasis, Lucas, Constantin Rieske, "Was ist und was kann die historische Praxeologie? Ein runder Tisch", Lucas Haasis, Constantin Rieske (eds.), *Historische Praxeologie: Dimensionen vergangenen Handels*, Paderborn, 2015, ss. 199-236.
- Handelman, Don, "The Extended Case: Interactional Foundations and Prospective Dimensions", Terence M. S. Evens, Don Handelman (eds.), *The Manchester School: Practice and Ethnographic Praxis in Anthropology*, özellikle ss. 94-117.
- Inheriting Power: The Story of an Exorcist*, "Microhistorical Anthropology: Toward a Prospective Perspective", Don Kalb, Herman Tak (eds.), *Critical Junctions: Anthropology and History Beyond the Cultural Turn*, New York, Oxford, 2005, ss.29-52.
- Hassan, Robert, "Globalization and the "Temporal Turn": Recent Trends and Issues in Time Studies", *Korean Journal of Policy Studies*, xxv, 2 (2010), ss. 83-102.
- Herod, Andrew, Melissa W. Wright, "Placing Scale: An Introduction", Andrew Herod, Melissa W. Wright (eds.), *Geographies of Power: Placing Scale*, Oxford, 2002, ss. 1-14.
- Hiebl, Ewald, Ernst Langthaler (eds.), *Im Kleinen das Große suchen, Microgeschichte in Theorie und Praxis*, Innsbruck, Wien, Bozen, 2012.
- Hirschauer, Stefan (ed.), *Un/doing Differences: Praktiken der Humandifferenzierung*, Weilerswist, 2017.
- Howe, Stephen (ed.), *The New Imperial Histories Reader*, London, 2009.
- Hunt, Lynn, *Writing History in the Global Era* New York, London, 2014.
- Johnson, Walter, "On Agency", *Journal of Social History*, xxxvii, 1 (Fall 2003), ss. 113-124.
- Keresey, D. Oropeza, "La esclavitud asiática en el virreinato de la Nueva España, 1565-1673", *Historia Mexicana*, lxi (2011), ss. 5-57.
- Kocka, Jürgen, Heinz Gerhard Haupt, "Comparison and Beyond: Traditions, Scope, and Perspectives of Comparative History", Jürgen Kocka, Heinz Gerhard Haupt (eds.), *Comparative and Transnational History: Central European Approaches and New Perspectives*, New York, Oxford 2009, ss. 1-32.
- Koot, Christian J., *Empire at the Periphery: British Colonists, Anglo-Dutch Trade and the Development of the British Atlantic, 1621-1713*, New York, London, 2011.
- Koselleck, Reinhart, *Sediments of Time: On Possible Histories*, Stanford, 2018.
- Lago, Enrico Dal, Constantina Katsari (eds.), *Slave Systems: Ancient and Modern*, Cambridge, 2008.

- Lapegna, Pablo; "Ethnographers of the World ... United? Current Debates on the Ethnographic Study of "Globalization" ", *Journal of World-System Research, Special Issue*, vol. XV, Number 1 (2009), ss. 3-24.
- Leary, Jim (ed.), *Past Mobilities: Archaeological Approaches to Movement and Mobility*, London, 2016.
- Lester, Alan, "Imperial Circuits and Networks: Geographies of the British Empire", *History Compass*, iv, 1 (2006), ss. 124-141.
- Levi, Giovanni, "Frail Fronteirs?", *Past and Present*, Volume 242, Issue Supplement 14, November 2019, ss. 37-49.
- _____. *Inheriting Power: The Story of an Exorcist*, Chicago 1988.
- _____. "On Microhistory", Peter Burke (ed.), *New Perspectives on Historical Writing*, University Park, Pa., 1992, ss. 93-113.
- _____. "Il piccolo, il grande e il piccolo: Intervista a Giovanni Levi", *Meridiana*, x (1990), ss. 211-234.
- _____. "Un problema di scala", Sergio Bologna et al. (eds.), *Dieci interventi sulla storia orale*, Torino, 1981, ss.75-82.
- Lima, Henrique Espada, *A micro-história italiana. Escalas, indícios e singularidades*, Rio de Janeiro, 2006.
- Linden, Marcel van der, Karl Heinz Roth (eds.), *Beyond Marx: Theorising the Global Labour Relations of the Twenty-First Century*, Leiden, Boston, 2014.
- Lucassen, Leo, "Working Together: New Directions in Global Labour History", *Journal of Global History*, xi, 1 (2016), s. 66-87.
- Lüdtke, Alf, "Introduction: What is the history of Everyday Life and who are its practitioners?", Alf Lüdtke (ed.), *The History of Everyday Life*, Princeton University Press, 1995, ss. 7-40.
- Magnússon, Sigurður Gylfi, "Far-reaching Microhistory: The Use of Microhistorical Perspective in a Globalized World", *Rethinking History* (2016), ss. 1-30.
- _____. "The Singularization of History": Social History and Microhistory within the Postmodern State of Knowledge", *Journal of Social History*, xxxvi, 3 (2003), ss. 701-735.
- _____. "'Social History as 'Sites of Memory'? The Institutionalization of History: Microhistory and the Grand Narrative", *Journal of Social History*, xxxix (2006), ss. 891-913.
- Magnússon, Sigurður Gylfi, István M. Szi-jártó, *What is Microhistory? Theory and Practice*, Abington, 2013.
- Maitte, Corine, Didier Terrier, "Une question (re)devenue centrale: le temps de travail", *Genèses*, lxxxv, 4 (2011), ss. 156-170.
- _____. (eds.), *Les temps du travail: Normes, pratiques, évolutions (XIV-XIX siècle)*, Rennes, 2014.

- Manning, Patrick, *Big Data in History: A World-Historical Archive*, London, 2013.
- Marcus, George E., "Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography", *Annual Review of Anthropology*, xxiv (1995), ss. 95-117.
- Marston, Sallie A., "The Social Construction of Scale", *Progress in Human Geography*, xxiv, 2 (2000), ss. 219-242.
- Marston, Sallie A., Jean-Paul Jones III , Keith Woodward, "Human Geography Without Scale", *Transactions of the Institute of British Geographers*, xxx, ss. 416-432, (2005).
- Massey, Doreen, -"A Place Called Home?", Doreen Massey, *Space, Place, and Gender*, Minneapolis, 1994, ss. 157-174.
- _____. "The Political Place of Locality Studies", Doreen Massey, *Space, Place and Gender*, Minneapolis, 1994, ss. 125-145.
- _____. *For Space*, Los Angeles, London, New Delhi, 2005.
- _____. *Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production*, Houndsmills, London, 1995.
- McNeill, John Robert, Erin Stewart Mauldin (eds.), *A Companion to Global Environmental History*, Boston, 2012.
- Medick, Hans, -"Entlegene Geschichte? Sozialgeschichte und Mikro-Historie im Blickfeld der Kulturanthropologie", Joachim Matthes (ed.), *Zwischen den Kulturen? Die Sozialwissen- schaften vor dem Problem des Kulturvergleichs*, Göttingen, 1992, ss. 167-178.
- _____. "Missionaries in the Rowboat"? Ethnological Ways of Knowing as a Challenge to Social History", Alf Lüdtke (ed.), *The History of Everyday Life Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*, Princeton, 1995, ss. 76-98.
- _____. *Weben und Überleben in Laichingen 1650-1900: Lokalgeschichte als Allgemeine Geschichte*, Göttingen, 1996.
- Meerkerk, Elise van Nederveen, "Covering the World: Textile Workers and Globalization, 1650-2000: Experiences and Results of a Collective Research Project", Marcel van der Linden, Eva Himmelstoss (eds.), *Labour History Beyond Borders: Concepts and Explorations*, Linz, 2009, ss.1-9.
- Miller, Joseph C., *The Problem of Slavery as History: A Global Approach*, New Haven, London, 2012.
- Mitchell, J. Clyde, "Case and Situation Analysis", Terence M. S. Evens, Don Handelman (eds.), *The Manchester School: Practice and Ethnographic Praxis in Anthropology*, New York, Oxford, 2006, ss. 23-42.
- Morfino, Vittorio, Peter D. Thomas (eds.), *The Government of Time: Theories of Plural Temporalities in the Marxist Tradition*, Brill, 2017.

- Osterhammel, Jürgen, *The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century*, Princeton, 2014.
- Patterson, Orlando, *Slavery and Social Death: A Comparative Study*, Cambridge, London, 1982.
- Pizzolato, Nicola, "On the Unwary and the Weak": Fighting Peonage in Wartime United States. Connections, Categories, Scales", Christian Giuseppe De Vito, Anne Gerritsen (eds.), *Micro-Spatial Histories of Global Labour*, London, 2018, ss. 291-312.
- Porst, Luise, Patrick Sakdapolrak, "How Scale Matters in Translocality: Uses and Potentials of Scale in Translocal Research", *Erdkunde*, lxxi, 2 (2017), ss. 111-126.
- Putnam, Lara, "To Study the Fragments/Whole: Microhistory and the Atlantic World", *Journal of Social History*, xxxix, 3 (2006), ss. 615-630.
- _____. "The Transnational and the Text-Searchable: Digitised Sources and the Shadow They Cast", *American Historical Review*, cxxi, 2 (2016), ss. 377-402.
- Radeff, Anne, "Centres et périphéries ou centralités et décentralités?", Angelo Torre (ed.), *Per vie di terra: Movimenti di uomini e di cose nelle società di antico regime*, Roma, 2007, ss. 21-32.
- Radkau, Joachim, *Nature and Power: A Global History of the Environment*, Cambridge, 2008.
- Raggio, Osvaldo, Angelo Torre, "Prefazione", Edoardo Grendi, *In altri termini: Etnografia e storia di una società di antico regime*, Milano, 2004, ss. 5-34.
- Ramella, Franco, "Reti sociali, famiglie e strategie migratorie", Piero Bevilacqua, Andreina De Clementi, Emilio Franzina (eds.), *Storia dell'emigrazione italiana*, Roma, 2001, I, ss. 143-160.
- Readman, Paul, Cynthia Radding, Chad Bryant (eds.), *Borderlands in World History, 1700-1914*, Houndmills, New York, 2014.
- Revel, Jacques (ed.), *Giochi di scala: La microstoria alla prova dell'esperienza*, Roma, 2006.
- _____. "Microanalisi e costruzione sociale", Revel, Jacques (ed.), *Giochi di scala: La microstoria alla prova dell'esperienza*, Roma, 2006, ss. 19-44.
- Romano, Antonella, Sabina Brevaglieri, "Produzione di saperi, costruzione di spazi", *Quaderni Storici*, I (2013), special issue, ss. 3-19.
- Rosental, Paul-André, "Costruire il "macro" attraverso il "micro": Fredrik Barth e la microstoria", Jacques Revel (ed.), *Giochi di scala: La microstoria alla prova dell'esperienza*, Roma, 2006, ss. 147-169.
- Rüsen, Jörn (ed.), *Time and History: The Variety of Cultures*, New York, Oxford, 2007.

- Ryzewski, Krysta, "Multiply Situated Strategies? Multi-Sited Ethnography and Archeology", *Journal of Archaeological Method and Theory*, xix, 2 (June 2012), ss. 241-268.
- Sarkar, Sumit, -"Kaliyuga, Chakri, and Bhakti: Ramakrishna and His Times", Sumit Sarkar, *Essays of a Lifetime*, ss. 151-236.
- _____. "The Kalki-Avatar of Bikrampur: A Village Scandal in Early-Twentieth-Century Bengal", Sumit Sarkar, *Essays of a Lifetime: Reformers, Nationalists, Subalterns*, Bangalore, 2018, ss. 312-368.
- Schatzki, Theodore R., -"Praxistheorie als flache Ontologie", Hilmar Schäfer (ed.), *Praxistheorie: Ein soziologisches Forschungsprogramm*, Bielefeld, 2016, ss. 29-43.
- _____. *The Site of the Social: A Philosophical Account of the Constitution of Social Life and Change*, Pennsylvania, 2002.
- _____. *Social Practices: A Wittgensteinian Approach to Human Activity and the Social*, Cambridge, 1996.
- Schiel, Juliane, "Zwischen Panoramablick und Nahaufnahme: Wie viel Mikroanalyse braucht die Globalgeschichte?", Lohse Tillmann, Benjamin Scheeler (eds.), *Europa in der Welt des Mittelalters: Ein Kolloquium für und mit Michael Borgolte*, Berlin, 2014, ss.119-140.
- Schiel, Juliane, Stefan Hanß, "Semantics, Practices and Transcultural Perspectives on Mediterranean Slavery", Juliane Schiel, Stefan Hanß (eds.), *Mediterranean Slavery Revisited (500-1800): Neue Perspektiven auf Mediterrane Sklaverei (500-1800)*, Zürich, 2014, ss. 11-23.
- Schiel, Juliane, Isabelle Schürch, Aline Steinbrecher, "Von Sklaven, Pferden und Hunden: Dialog über den Nutzen aktueller Agency-Debatten für die Sozialgeschichte", Caroline Arni, Matthieu Leimgruber, Simon Teutscher (eds.), *Neue Beiträge zur Sozialgeschichte/Nouvelles contributions à l'histoire sociale*, Zürich, 2017, ss. 17-48.
- Seijas, Tatiana, *Asian Slaves in Colonial Mexico: From Chinos to Indians*, Cambridge, 2014.
- Silverblatt, Irene, *Modern Inquisitions: Peru and the Colonial Origins of the Civilized World*, Durham, London, 2004.
- Simmons, Ian G., *Global Environmental History*, Chicago, 2008.
- Smith, Mark M., *Mastered by the Clock: Time, Slavery, and Freedom in the American South*, Chapel Hill, 1997.
- Stoler, Ann Laura, "Tense and Tender Ties: The Politics of Comparison in North American History and (Post) Colonial Studies", *Journal of American History*, lxxxviii, 3 (Dec. 2001), ss. 829-865.

- Struck, Bernhard, Kate Ferris, Jacques Revel, "Introduction: Space and Scale in Transnational History", *International History Review*, xxxiii, 4 (2011), ss. 573-584.
- Subrahmanyam, Sanjay, "Beyond Incommensurability: Understanding Inter-Imperial Dynamics", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, liv-iv bis, 5 (2007), ss. 34-53.
- _____. *From the Tagus to the Ganges*, Oxford, 2005.
- Szijartó, István M., "Puzzle, Fractal, Mosaic: Thoughts on Microhistory" (2008), http://www.academia.edu/389075/Puzzle_fractal_mosaic_Thoughts_on_microhistory (accessed 30 June 2019).
- Thompson, Edward Palmer, "Time, Work-Discipline and Industrial Capitalism", *Past and Present*, no. 38 (Dec. 1967), ss. 56-97.
- Tomich, Dale, Michael Zeuske, "Introduction: The Second Slavery. Mass Slavery, World-Economy, and Comparative Microhistories", *Review (Fernand Braudel Centre)*, xxxi, 2, Part I (2008), ss. 91-100.
- Torre, Angelo, "Comunità e località", P. Lanaro (ed.), *Microstoria. A venticinque anni da L'eredità immateriale*, Milano, 2011, ss. 25-59.
- _____. "I luoghi dell'azione", Jacques Revel (ed.), *Giochi di scala: La microstoria alla prova dell'esperienza*, Roma, 2006, ss. 301-318.
- _____. "Introduzione", Angelo Torre (ed.), *Per vie di terra: Movimenti di uomini e di cose nelle società di antico regime*, Roma, 2007, ss. 9-20.
- _____. *Luoghi: La produzione di località in età moderna e contemporanea*, Roma, 2011.
- _____. (ed.), *Per vie di terra: Movimenti di uomini e di cose nelle società di antico regime*, Roma, 2007.
- Tremml-Werner, Birgit, *Spain, China, and Japan in Manila, 1571-1644*, Amsterdam, 2015.
- Tsing, Anna Lowenhaupt, *Friction: An Ethnography of Global Connection*, Princeton, Oxford, 2005.
- _____. "On Nonscalability: The Living World Is Not Amenable to Precision-Nested Scales", *Common Knowledge*, xviii, 3 (2012), ss. 505-524.
- Vito, Christian Giuseppe De, Anne Gerritsen, "Micro-Spatial Histories of Labour: Towards a New Global History", Christian Giuseppe De Vito, Anne Gerritsen (eds.), *Micro-Spatial Histories of Global Labour*, London, 2018, ss. 1-28.
- Vito, Christian Giuseppe De, Clare Anderson, Ulbe Bosma, "Transportation, Deportation and Exile: Perspectives from the Colonies in the Nineteenth and Twentieth Centuries", *International Review of Social History*, special issue 2018, ss. 1-24.

- Vito, Christian Giuseppe De, "Labour Flexibility and Labour Precariousness as Conceptual Tools for the Historical Study of the Interactions among Labour Relations", Karl Heinz Roth (ed.), *On the Road to Global Labour History: A Festschrift for Marcel van der Linden*, Leiden, Boston, 2017, ss. 219-240.
- _____. "Towards the Global Spanish Pacific", *International Review of Social History*, lx (2015), ss. 449-462.
- _____. "Verso una microstoria translocale (*micro-spatial history*)", *Quaderni Storici*, cl, 3 (2015), ss. 815-833.
- Vivo, Filippo de, "Prospect or Refuge? Microhistory, History on the Large Scale. A Response", *Cultural and Social History*, vii, 3 (2010), ss. 387-397.
- Vries, Jan de, "Playing with Scales: The Global and the Micro, the Macro and the Nano", *Past and Present*, Volume 242, Issue Supplement 14, November 2019, ss. 23-36.
- Wallerstein, Immanuel, *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, New York, London, 1974.
- Walton, John, James F. Brooks, Christopher R. N. DeCorse, "Introduction", James F. Brooks, Christopher R. N. DeCorse, John Walton (eds.), *Small Worlds: Method, Meaning and Narrative in Microhistory*, Santa Fe, 2008, ss. 3-12.
- White, Richard, "What is Spatial History?", *Stanford University Spatial History Lab working paper*, 1 February 2010, ss. 1-6.